

Міністерство оборони України

30 війн із **Z**аклятим сусідом

Київ-2023

УДК 355.48
ББК 63.3 (4 Укр)
Т 67

Т 67 30 війн із Заклятим сусідом / [авт. кол.: Є.В. Букет, Т.П. Мороз, В.І. Саранцев (кер. проекту) та ін.]. – К., 2023. – 64 с. : іл.

Протистояння України з росією триває не одне століття. Наш героїчний народ і його лицарі-полководці вже багато разів доводили північно-східним сусідам, що є господарями на своїй Богом даній землі. АрміяInform представляє коротку історію 30 збройних конфліктів.

УДК 355.48
ББК 63.3 (4 Укр)

Керівник проєкту:

Ідея:

Матеріали історичних досліджень, текст:

Верстка, дизайн, інфографіка:

Відео, аудіо:

Віталій САРАНЦЕВ

Тетяна МОРОЗ, Євген БУКЕТ

Євген БУКЕТ

Сергій ПОЛІЩУК

Євген ТРИСТАН, Тетяна ГОЛОВАТЮК

Надруковано: ТОВ «МЕГА-ПОЛІГРАФ»,
вул. Марка Вовчка, 12/14, м. Київ, 04073.
Зам. № 88904 Наклад: 3 000 прим.

© АрміяINFORM, 2023

© Букет Є. В. (історичне дослідження, текст), 2023

© Поліщук С. М. (художнє оформлення, оригінал-макет), 2023

ЗМІСТ

1. Східні походи Святослава Хороброго, 964–966 рр.....	4	16. Як козаки москалів під Смоленськом розбили.....	34
2. Переможна оборона Києва 1151 року.....	6	17. Перемога під Конотопом — найбільший успіх Івана Виговського.....	36
3. Початок мародерської традиції московитів.....	8	18. Капітуляція московського головнокомандувача у 1660 році...38	
4. Перемога під Вишгородом у 1173 році.....	10	19. Чигиринські походи.....	40
5. Перемога українців у 1368-1372 роках.....	12	20. Як мазепинці Україну в Північній війні відстоювали.....	42
6. Перемога Литовсько-Руської держави у війні за панування у Східній Європі.....	14	21. Гайдамацькі війни Пилипа Орлика.....	44
7. Як поява козацтва унеможливила захоплення Києва.....	16	22. Як Катерина II ліквідувала Вольності Війська Запорозького.....	46
8. Київський спадок, якого Москва так і не отримала.....	18	23. Повстання бузьких козаків 1817 року.....	48
9. Фактор Михайла Глинського.....	20	24. Як Київська козаччина кріпацтво скасувала.....	50
10. Дві перемоги в десятирічній війні.....	22	25. Перемога над більшовиками в першій радянсько-українській війні.....	52
11. Перша «бавовна» кам'яного мура, або Як москалів зі Стародуба викурили.....	24	26. Друга радянсько-українська війна 1919–1921 рр.....	54
12. Українці у Лівонській війні 1558–1583 років.....	26	27. Українсько-білогвардійська війна 1919–1920 рр.....	56
13. Як козаки і магнати свого царя в Москву посадили.....	28	28. Повстанський опір радянській владі.....	58
14. Як польський королевич став царем Московії.....	30	29. Війна ОУН і УПА проти радянської влади.....	60
15. Похід Сагайдачного на Москву.....	32	30. Велика Визвольна війна	62

СХІДНІ ПОХОДИ СВЯТОСЛАВА ХОРОБРОГО, 964-966 РР.

Перша війна Київської Русі з північно-східними союзами племен мала на меті заволодіти торговими шляхами, що пролягали по річках Волга і Дон. Ними володів Хозарський каганат – держава, столиця якої Ітиль була на Волзі в районі сучасного російського міста Астрахань.

У 964 році князь Святослав Ігорович із військом попрямував до річок Оки та Москви, де серед боліт жили предки сучасних росіян – племена в'ятичів, які платили данину хозарам. Святослав Хоробрий приєднав ці землі до Київської Русі, змусивши в'ятичів платити йому данину. Після цього військо Святослава рушило по Волзі, атакувало та спалило столицю Волзької Булгарії – Великий Булгар (тепер – у Татарстані). Атака була настільки відчутною, що столицю Булгарії після того довелося переносити в місто Біляр.

Їду на Ви! —

**Святослав Ігорович «Хоробрий»,
Великий князь Київський у 945–972 роках**

- Єдиний син Ігоря Рюриковича та княгині Ольги
- Мав дружину Предславу та трьох синів
- 10 років провів у походах
- Пройшов із військом 8 тисяч кілометрів
- Перед боєм попереджав ворога фразою «Їду на Ви!»
- Переміг щонайменше в 10 битвах
- Змусив в'ятичів та хозар платити данину
- Розширив територію Русі від Балкан до Каспію
- Статус командувача позначав коштовною сережкою
- Говорив воїнам: «Помремо, але не осоромимо землі нашої!»

Наступною ціллю київського князя стали землі буртасів (тобто мордві, союзів племен фіно-угорських народів Надволжя). Знешкодивши данників кагана — в'ятичів, болгарів і буртасів — Святослав Ігорович позбавив їх можливості взяти участь в обороні Хозарії.

*Східні походи Святослава
знищили Хозарський
каганат та змусили
багатьох предків сучасних
росіян платити данину
Київській Русі*

У поході 965 року проти Хозарії, за підтримки найманців — огузів і печенігів, Святослав зруйнував хозарське місто Саркел на річці Дон та пограбував хозарське місто Керч у Криму — встановивши контроль над торговим шляхом по річці Дон. Згодом руси знищили хозарську столицю Ітиль, де після їхнього нападу «не залишилося ані винограду, ані родзенок, ані листочка на гілці» та Семендер (тепер — місто Махачкала в Дагестані).

Східні походи Святослава знищили Хозарський каганат, із залежності від якого слов'яни визволялися понад століття, та змусили багатьох предків сучасних росіян платити данину Київській Русі. Держава зі столицею в Києві запанувала на торгових шляхах з півночі на південь через степ і Чорне море. Окрім того, походи Святослава призвели до значного розселення слов'ян у межиріччі Дніпра й Дону. Згодом, у 981–986 роках, успіхи батька закріпив київський князь Володимир Святославович, наново обклавши даниною хозар, в'ятичів (предків росіян) і радимичів (предків білорусів).

Указом Президента України від 22 серпня 2018 року Третьому окремому полку спеціального призначення було присвоєно почесне найменування - імені князя Святослава Хороброго. А у січні 2019-го девізом ССО стали слова князя «Іду на Ви!»

ПЕРЕМОЖНА ОБОРОНА КИЄВА 1151 РОКУ

2

Після розділення Київської Русі між си-
нами Володимира Мономаха у 1125
році Юрій Володимирович Долгору-
кий отримав у володіння північно-східну Русь.
Осів у місті Суздаль і зробив його столицею
окремого князівства, де у 1147 році заснував
москву.

*Ключовим епізодом війни
стала оборона Києва у
травні 1151 року. Князь
провів блискучий маневр:
облаштував фальшивий
табір і пішов нічним
форсованим маршем
на Київ*

Після смерті князя Всеволода Ольговича кияни запросили на княжіння Ізяслава Мстиславича. Але це не сподобалося іншим претендентам, а найперше – суздальському князю Юрію Долгорукому, який ще у 1142 році намагався організувати похід на південь.

24 липня 1149 року Юрій Долгорукий із суздальським військом виступив на Київ. Бойові дії тривали з попереми́нним успіхом – столиця переходила з рук у руки.

Ключовим епізодом війни стала оборона Києва у травні 1151 року. Князь провів блискучий маневр: облаштував фальшивий табір і пішов нічним форсованим маршем на Київ.

Зупинивши ворогів біля річки Либідь, кияни відтіснили їх на південний захід. У запеклому вирішальному бою на Перетовому полі загинуло дуже багато суздальців, чимало їх потонуло під час втечі в річці Руть.

Після бою Ізяслава Мстиславича кияни «підхопили на руки з радості, «яко царя і князя свого», «і крикнули всі полки: кіріе елеїсон, тішачи ся, що ворогів переможено, а князя свого бачать живим».

Війська Юрія Долгорукого та його союзників були розгромлені, і суздальський князь перестав претендувати на Велике князівство Київське до смерті Ізяслава Мстиславича. Навіть зайнявши Київ потому ще раз, він залишився для киян чужинцем. Ненависть киян була направлена не лише на нього особисто, а й на його військо, яке прийшло із Суздальської землі — центру сучасної росії.

Як тоді, так і зараз, під час повномасштабного вторгнення в Україну, північно-східні сусіди — чужинці для киян, для всіх українців.

23 серпня 2020 року Указом Президента України Окремому центру спеціальних операцій «Захід» Сил спеціальних операцій ЗС України було присвоєно почесне найменування «імені князя Ізяслава Мстиславича».

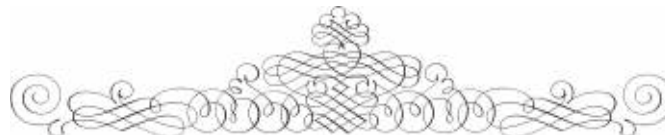
Війська Юрія Долгорукого та його союзників були розгромлені, і суздальський князь перестав претендувати на Велике князівство Київське до смерті Ізяслава Мстиславича

Славний і Великий Князь Ізяслав

Великий князь Київський у 1146–1149 і 1151–1154 роках

- Старший син київського князя Мстислава Великого, онук Володимира Мономаха
- Одружився із германською принцесою Агнесою Гогенштауфен. Мав 5 дітей
- Родоначальник волинсько-галицької династії Ізяславичів
- Побудував флотилію кораблів
- Модернізував лодії для підвищення їхньої боєздатності
- Поранений під час битви за Київ, продовжував керівництво військом
- Утворив потужну коаліцію з Чехією, Угорщиною та Польщею
- Першим серед давньоруських князів спирався в державній діяльності на містян, користувався підтримкою київського віча
- Київський літопис титулував його «вірним, христорубивим, славним і великим князем»
- Культивував у воїнів честь, лицарське слово і готовність віддатися на волю Божу

ПОЧАТОК МАРОДЕРСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ МОСКОВИТІВ

У XII столітті на Заліссі починається формування нового етносу зі своїм окремим суспільним ладом. Його політичною основою був антикиївський союз північних князів із половцями.

1169 року володимирський князь Андрій-Китай Боголюбський, матір'ю якого була донька половецького хана, зібрав велике військо та рушив походом на Київ.

Після триденної облоги на початку березня 1169 року київський князь Мстислав Ізяславович відступив на Волинь, а захисники міста здалися.

1169 рік може вважатися початком мародерської традиції московитів. Захопивши Київ, Андрій Боголюбський віддав місто на триденне розграбування своїм військам

*Вишгородська ікона
Божої Матері, znana також
як Володимирська – чудодійна
православна ікона, викрадена
Андрієм Боголюбським
із Вишгорода. Наразі ікона
перебуває у Третьяковській
галереї в Москві*

До Києва увійшли суздальці та половці. «І грабували вони два дні все місто – Поділ, і Гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю. І не було помилування нікому і нізвідки: церкви горіли, християн вбивали, а інших в'язали, дружин вели в полон, силоміць розлучаючи з чоловіками їх, діти ридали, дивлячись на матерів своїх. І узяли вони майна багато, і церкви оголили від ікон, і книг, і риз, і дзвони з церков познімали... І був у Києві серед всіх людей стогін, і туга, і скорбота...»

1169 рік може вважатися початком мародерської традиції московитів. Захопивши Київ, Андрій Боголюбський віддав місто на триденне розграбування своїм військам. Було пограбовано та спалено житлові квартали, значну кількість церков та монастирів. Викрали з Києва не тільки церковне начиння, а й чимало власності звичайних киян. Під час цього погрому, серед іншого, була викрадена й Свята ікона Божої Матері Вишгородської, яка згодом буде названа «Володимирською іконою Пресвятої Богородиці». Цей образ досі вважається «найбільшою святинею росії».

Як пише літописець: «Суздальці так зруйнували у 1169 році Київ, що татари не мали вже що руйнувати 1240 року».

Київський погром засвідчив остаточну втрату населенням Залісся почуття етнічної та державної єдності з Руссю. Відтоді для них Київ став настільки ж чужим, як який-небудь німецький або польський замок.

Мстислав Ізяславович повернув собі місто вже наступного року, але його князювання було недовгим – вчергове прямуючи на Волинь, князь помер. Його справу продовжили двоюрідні брати – князі Ростиславичі.

ДЕРЕМОГА ПІД ВИШГОРОДОМ У 1173 РОЦІ

Мстислав Ростиславич Хоробрий

- Син Великого князя Київського Ростислава Мстиславича, правнук Володимира Мономаха
- Одружений з донькою Ярослава Осмомисла
- Прозваний Хоробрим за мужність і шляхетність під час походів
- У літописи увійшов як милостивий у бою, щедрий для вояків
- Дбав про духовенство, церкви, монастирі
- Його образ літописці творили по Александру Македонському, що засвідчує непересічні таланти князя як полководця
- Після його смерті військо побивалося: «Краще було б померти разом із ним»
- Канонізований Православною церквою України як святий

Князі Мстислав, Рюрик і Давид Ростиславичі, які запанували в Києві невдовзі після смерті Володимира Мстиславича, у 1173 році відмовилися коритися володимирському князю Андрію Боголюбському і постригли бороду його послу.

Через цю зухвалість Боголюбський вирішив провчити киян і організував каральну «спецоперацію». На Київ вирушило 50-тисячне військо під командуванням брата князя Всеволода Юрійовича, в якому, крім володимиро-суздальських полків, були сили Муромського, Рязанського, Турівського, Полоцького, Горденського князівств та Новгородда.

Коли стало відомо, що вороже військо підходить до Києва, князь Мстислав Ростиславич вирішив не захищати нещодавно зруйновану столицю. Князівські війська заперлись у навколишніх фортецях – Рюрик сів у Білгороді, Мстислав у Вишгороді, а Давид поїхав на Волинь просити військової допомоги.

Така стратегія виявилася дуже вдалою: зайшовши до Києва, ворожі війська обтяжилися здобиччю та почали пирувати, що негативно вплинуло на їхню боєздатність. А маленькі містечка, що мали потужні мурі та вдосталь запасів продовольства, змогли витримати дев'ять тижнів облоги, допоки не надійшла допомога із заходу.

У ніч на 19 грудня 1173 року під Вишгородом 50-тисячне військо північних і північно-східних князів було дощенту розгромлене українцями під командуванням Мстислава Ростиславича та луцького князя Ярослава Ізяславича, який після перемоги став великим київським князем. Одна частина ворогів була перебита, інші, втікаючи, потонули в холодному Дніпрі. Це була помста володимиро-суздальцям за руйнування Києва у 1169 році.

Після чотирьох місяців війни втрати ворога на всіх фронтах ще не досягли 40 тисяч осіб. А 850 років тому 50 тисяч полягло лише в одній битві. Це була настільки відчутна поразка, після якої північно-східні сусіди кілька століть боялися навіть думати про захоплення Києва.

Крім того, її наслідком стала змова заліської знаті та вбивство Андрія Боголюбського. Зневага до князя з боку залісців була така, що лише полонений у 1169 році киянин Кузьмище подбав про християнські обряди над тілом убитого та похорон.

Саме Перемога під Вишгородом стала переломною подією, що об'єднала ядро майбутньої України – Київське, Волинське та Галицьке князівства. До речі, перша згадка про Україну в «Літописі Руському» датується 1187 роком, тож цього року їй виповнюється 835 років.

У ніч на 19 грудня 1173 року під Вишгородом 50-тисячне військо північних і північно-східних князів було дощенту розгромлене українцями під командуванням Мстислава Ростиславича та луцького князя Ярослава Ізяславича, який після перемоги став великим київським князем. Одна частина ворогів була перебита, інші, втікаючи, потонули в холодному Дніпрі. Це була помста володимиро-суздальцям за руйнування Києва у 1169 році

ПЕРЕМОГА УКРАЇНЦІВ У 1368-1372 РОКАХ

Після переможної битви на Синіх Водах у 1362 році українські землі остаточно звільнилися від ординської залежності, в яку вони потрапили після 1240 року, увійшовши до складу «Великого князівства Литовсько-го, Руського, Жемантійського та інших».

І вже за шість років, у складі об'єднаного литовсько-руського війська, українці пішли здобувати Москву. У листопаді—грудні 1368 року в Тросненській битві важкоозброєна кіннота ВКЛ розбила легкоозброєну та малодосвідчену кінноту московського князівства. Обидва московські воєводи та майже всі ратники загинули або потонули в річці Тросні.

Перемога в битві відкрила війську ВКЛ шлях на Москву. Литовці обложили її, але змушені були зняти облогу через звістку про напад Лівонського ордену. Тож, спустошивши околиці, з багатою здобиччю вони повернулись додому.

Через неможливість дати відсіч великому князю Ольгерду в 1370 році московський князь Дмитро Донський послав до нього послів, просячи не виганяти його з Москви, обіцяючи багаті дари, пропонуючи що завгодно.

Важливу роль у цій війні відіграв союз ВКЛ з Мамаєвою Ордою – державою, на теренах якої виникло згодом козацтво

Ольгерд Гедимінович

Великий князь Литовський і Руський у 1345–1377 роках

- Син Великого Литовського князя Гедиміна
- Один із головних будівничих Великого князівства Литовського
- Одружений з Марією – донькою Вітебського князя Ярослава Васильовича
- У писемних джерелах постає як мудрий правитель і успішний полководець. Знав декілька мов
- Вимагав від Константинополя повернення Києву значення церковної столиці Русі
- Зумів об'єднати всі білоруські і більшість українських земель
- Був прихильником української культури і церкви
- За його правління руська мова стала офіційною мовою Великого князівства Литовського
- Унаслідок його успішних військово-політичних дій землі колишньої Київської Русі позбулися політичної залежності від Золотої Орди

Великий князь Литовський прийняв дари, сів на коня і приставив до московської стіни свій спис. Потім, повернувшись, голосно сказав: «Княже великий московський! Пам'ятай, що спис литовський стояв під москвою». Після цього, встановивши кордон по Можайськ і Коломну (тепер – у московській області РФ), з великою здобиччю й полоненими повернувся до Литви.

Важливу роль у цій війні відіграв союз ВКЛ з Мамаєвою Ордою – державою, на теренах якої виникло згодом козацтво.

У 1370 році Мамай встановив контроль над князівствами північно-східної Русі, видавши ярлик на велике князювання володимирське союзнику Ольгерда тверському князю Михайлу Олександровичу, а в 1371 році – московському князю Дмитру Донському. Це стало передумовою завершення цієї війни, але спровокувало виступ московського князя проти Мамає в 1380 році.

У середині липня 1372 року поблизу міста Любуцьк Велике князівство Литовське і Москва підписали «вічний мир». Збройні конфлікти між державами припинилися на 30 років.

ПЕРЕМОГА ЛИТОВСЬКО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ВІЙНІ ЗА ПАНУВАННЯ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Значна частина українських земель у XV–XVI століттях входила до складу Великого князівства Литовського, яке впродовж усього свого існування воювало з московським царством. Історики налічують у цей період щонайменше сім конфліктів, у яких на боці Литовської держави воювали українські загони з Київщини та Волині.

У 1404 році Великий князь Литовський Вітовт приєднав до ВКЛ Смоленське князівство, а наступного року почав військові дії проти Псковської республіки. Псков звернувся за військовою допомогою до московського князя Василя I, який нічим не допоміг, проте мусив оголосити війну ВКЛ «розділяючи псковські кривди».

1406 року війська ВКЛ і московського князівства зійшлися на річці Плава, однак у бій не вступили — Вітовт і Василь I уклали перемир'я. У вересні того ж року московські війська за підтримки татар та Тверського князя рушили в межі ВКЛ та підійшли до війська Вітовта на річці Ока. Знову не розпочавши битви, сторони уклали перемир'я до 15 травня 1407 року.

Поновивши бойові дії 20 травня, Вітовт і Василь I, спаливши по невеликому містечку у володіннях противника, підійшли до Вязми, де знову без бою уклали перемир'я — до 29 червня 1408 року.

*Вітовт перетворив
«Велике князівство
Литовське, Руське,
Жемайтійське та інших»
на одну з найбільших
європейських держав
того часу*

Напруження стосунків виникло лише в липні 1408 року, коли в москву втік суперник Вітовта — сіверський князь Свидригайло Ольгердович з великою групою менш значних князів та бояр. Василь I прихистив його, прийняв на службу та дав у володіння великі території.

Але й цього разу битви не відбулося. Восени 1408 року противники зійшлися біля гирла річки Угра і після декількох днів стояння уклали «Вічний мир».

За Угрським договором Василь I відмовлявся від підтримки Свидригайла та визнавав перехід під владу ВКЛ Смоленського та Верховських князівств.

Вітовт Кейстутович Великий

Великий князь Литовський, Руський і Жемантійський у 1392–1430 роках

- Син великого литовського князя і троцького володаря Кейстута, онук Гедиміна
- Був одружений із Анною Святославною
- Перетворив Литву на найбільшу державу пізньосередньовічної Європи
- Отримав прізвисько Великий за найбільше розширення Литви
- Проявив себе сміливим і жорстким реформатором: вдався до централізації управління, зміцнив боярство, розвинув торгівлю й міщанський стан
- Сприяв заселенню і освоєнню українських земель
- Збудував на приєднаних південних кордонах держави велику систему укріплень, яку становили фортеці
- Мав лицарський Орден Дракона

«Вічний мир» зафіксував кордон між двома князівствами у верхів'ях річки Оки, дозволив Вітовту посилити свою владу над Псковом та Новгородом, а також полегшив боротьбу з Тевтонським орденом.

Ця війна була досить млявою через те, що дружиною Василя I ще від 1391 року була Софія Вітовтівна, яка часто і довго гостювала у батька.

Після смерті Василя I (1425 р.) Вітовт у Смоленську уклав угоду зі своєю донькою, за якою московське князівство стало васалом ВКЛ, а Вітовт – опікуном дев'ятирічного князя Василя II.

Вітовт перетворив «Велике князівство Литовське, Руське, Жемайтійське та інших» на одну з найбільших європейських держав того часу.

З 23 серпня 2020 року почесне найменування «імені Великого князя Вітовта» носить 40-ва окрема артилерійська бригада Сухопутних військ Збройних Сил України.

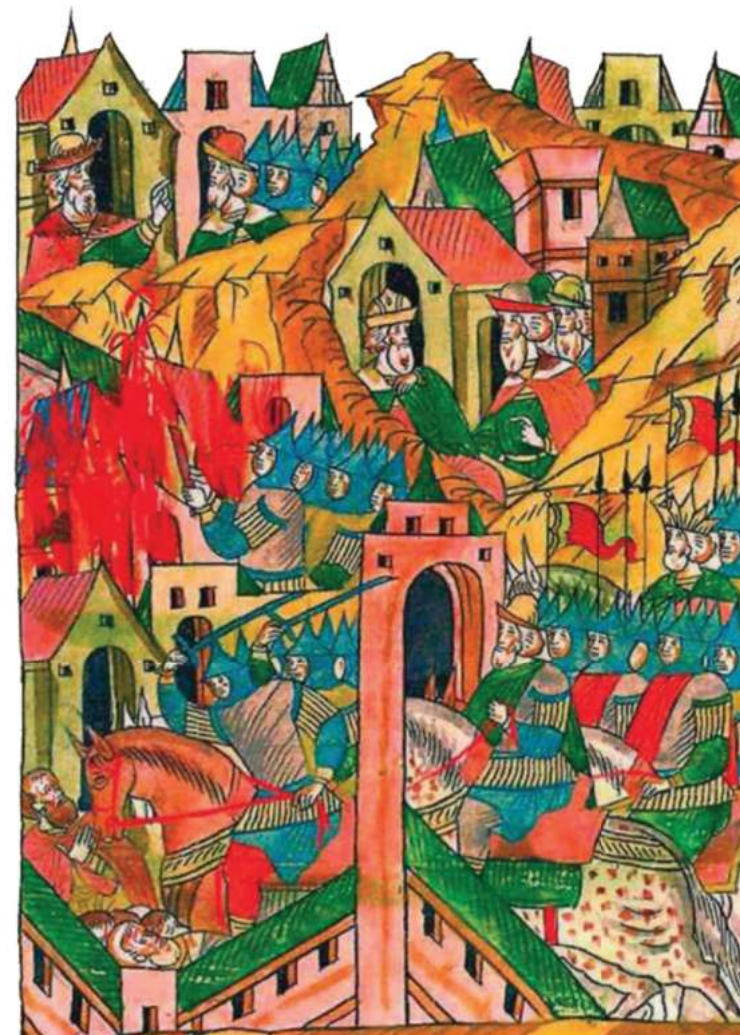

ЯК ПОЯВА КОЗАЦТВА УНЬМОЖЛИВИЛА ЗАХОПЛЕННЯ КИЄВА

1 вересня 1482 року війська кримського хана Менглі Гірея на прохання московського князя Івана III спустошили Київ. У подарунок союзнику хан вислав віз із нагробованим добром з київських соборів і церков, зокрема іконостас, золоту чашу й дискос із собору святої Софії.

Литовсько-московська прикордонна війна, 1487–1494 рр.

У той час у Москві формується доктрина «третього Риму» й північно-східні князі починають активно «збирати землі», що раніше входили до Київської Русі. А деякі українські магнати та князі, не погоджуючись із політикою об'єднання Литовсько-Руської держави з Польщею, звертаються за допомогою до Москви, вступають на службу до московського князя.

Облога та спустошення головного міста Русі дали початок серії набігів на прикордонні території Великого князівства Литовського, Руського та Жемайтійського, що завершилося оголошенням війни Московії.

У 1492–1494 роках, після укладення нового союзу із Кримським ханом, Москва здійснила низку спільних із татарами походів на Київщину, Поділля, Волинь і Чернігівщину. Стало очевидним, що метою московського князя від початку було захоплення головного міста Русі — Києва.

Саме до часу цієї війни належать перші письмові згадки про козаків — українські мобільні озброєні загони, які громили окупантів на обох берегах Дніпра та не дали Івану III захопити Велике князівство Київське.

У лютому 1494 року між Литвою і Московією було укладено черговий «Вічний мир». Відповідно до угоди Литва погоджувалась на входження до московського князівства Новгород, Псков, Твері й Рязані, а також більшої частини так званих верховських князівств. Зі свого боку Москва відмовлялась від претензій на Смоленськ, Брянськ та Україну. Крім того, Великий князь Литовський Олександр Ягеллончик одружився з дочкою Івана III — Оленою. Але всі розуміли, що мир ненадовго.

Існування Києва окремо від Москви уже понад 500 років не дає спокою північно-східним правителям. Без «матері міст руських» вони почувають себе неповноцінними, адже не тягнуть не тільки на «третій Рим», а й на «другу Русь». Московщина була і залишається просто задвірком орди.

КИЇВСЬКИЙ СПАДОК, ЯКОГО МОСКВА ТАК І НЕ ОТРИМАЛА

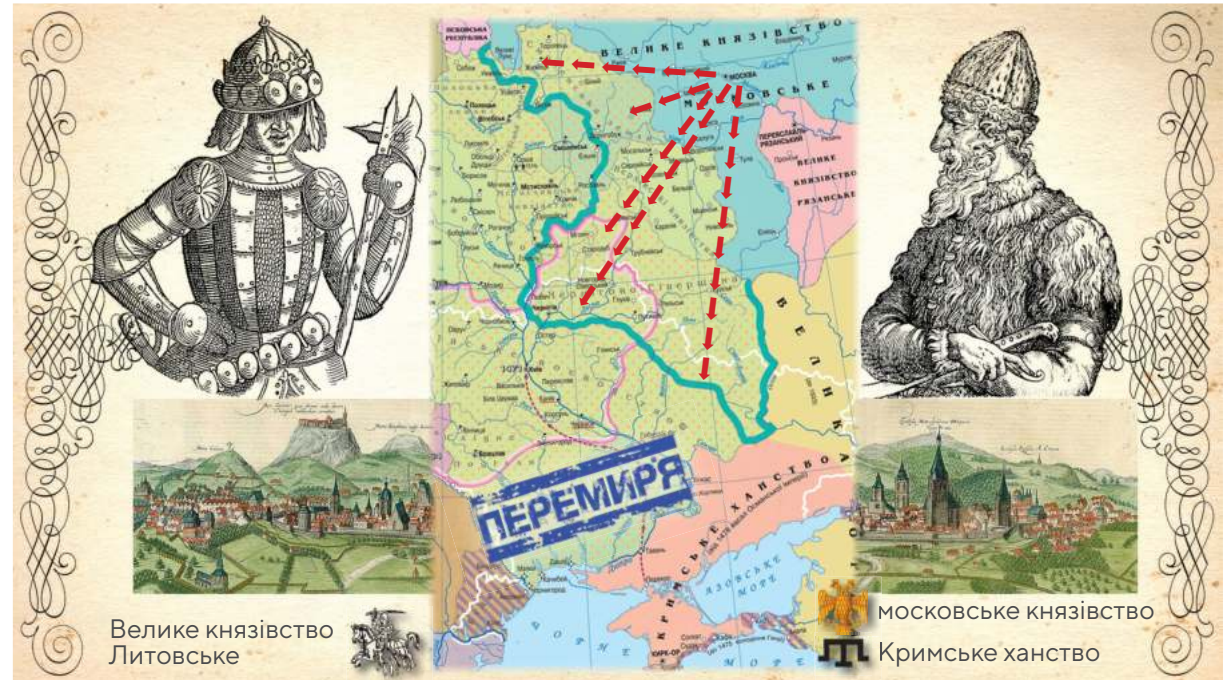
Кримський хан Менглі Гірей, підбурований московським князем Іваном III, у 1499 році зажадав від Великого князівства Литовського передати йому Київ, Канів, Черкаси й Путивль. Київ та Черкаси мали бути після цього передані в управління Івану III.

Окрім того, різні удільні князі з Великого князівства Литовського продовжують приймати підданство московського князя.

У травні 1500 року без оголошення війни московські війська трьома групами розпочали наступ на східні землі литовсько-руської держави, дійшовши аж до Дніпра. Іван III мотивував свої дії необхідністю «захисту» православних християн.

14 липня 1500 р. у битві під Дорогобужем семитисячне військо литвинів прогало 25-тисячній московській орді. Водночас Менглі Гірей здійснив напад на Волинь. Татари спалили Хмельник, Кременець, Володимир, Луцьк та інші міста, вивели звідти безліч бранців.

Перша війна за володіння Київським спадком, 1500–1503 рр.

21 червня наступного року було підписано Венденський договір між Великим князівством Литовським та Лівонським орде- ном з метою спільних дій проти князівства московського. Але це суттєвих результатів не принесло.

Попри те, що на кінець року литовським військам таки вдало- ся здолати частину московських полків біля озера Смолина, що на Вітебщині, окупанти продовжували утримувати зайняті у 1500 році території. А влітку і восени 1502 та в лютому 1503 років мо- скалі й кримці здійснили кілька успішних грабіжницьких рейдів, дійшовши до Львова, Любліна, Белза й Кракова. Попри початкові амбіції захопити Київ і Черкаси, цим планам так і не судилося бути реалізованими. Ані під час цієї війни, ані в наступних епізодах ли- товсько-московського протистояння. Проте, за результатами першої війни за володіння київським спадком, король польський і Великий князь литовський Олександр визнав за московським правителем титул «Государя всієї Русі».

Кілька разів литовські послы в москві просили миру. Але мо- сковський князь погодився лише на шестирічне перемир'я. Згідно з його умовами, Велике князівство Литовське втратило близько третини всієї своєї території та було серйозно послаблене в умо- вах стрімкого зростання московської держави. Мирний договір не задовольнив жодну зі сторін, і як наслідок – невдовзі спалах- нула нова війна...

Історія вчить, що агресора замирити неможливо. І не потріб- но. Адже мир заради миру неминуче призводить лише до нової, більш жорстокої війни.

*Мирний договір
не задовольнив жодну
зі сторін, і як наслідок –
невдовзі спалахнула
нова війна...*

Олександр Ягеллончик у сенаті

ФАКТОР МИХАЙЛА ГЛИНСЬКОГО

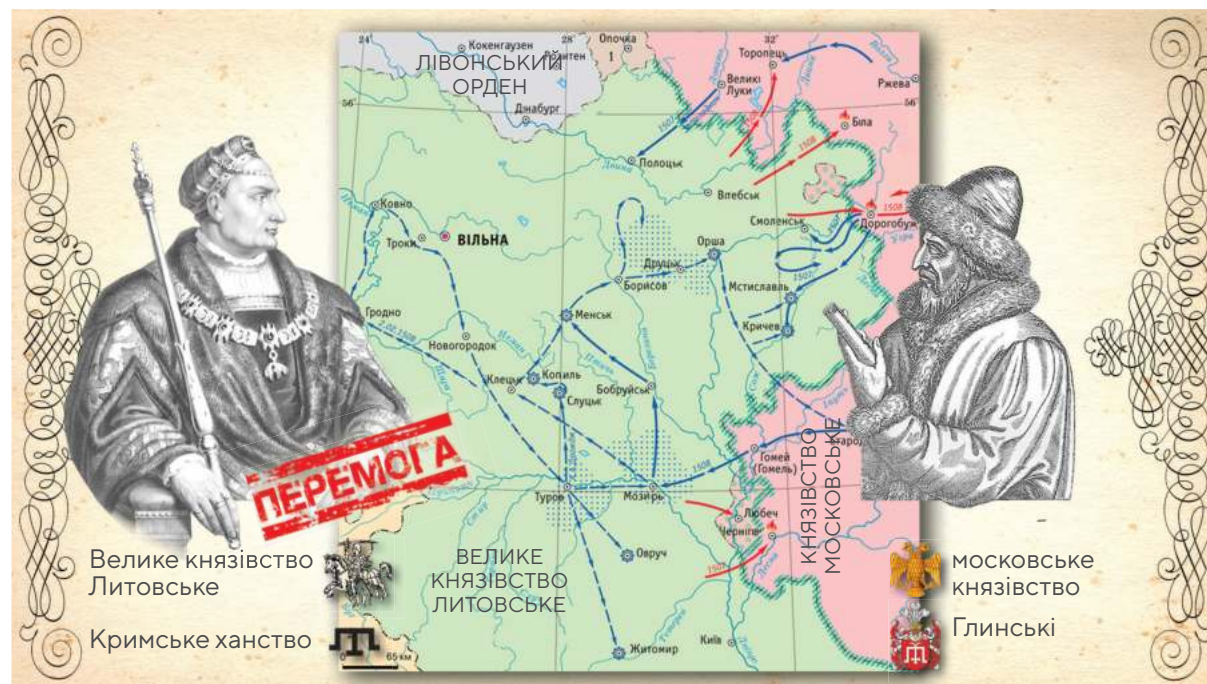
6 серпня 1506 року біля Клецька, що в нинішній Білорусі, армія Великого князівства Литовського розбила кримських татар. Після цього держави порозумілися й уклали союз проти московського князівства.

У лютому 1507 року Віленський сейм висунув ультиматум новому московському князю Василю III щодо повернення земель, втрачених у попередніх війнах. Влітку, після його відмови, розпочалися бойові дії. Литовсько-руська армія напала на Чернігівщину і Брянщину, а кримці — на Верховські князівства.

9 серпня московити розбили татар на річці Ока та перейшли в наступ. Однак їх розгромили литовці після невдалих спроб захопити міста Кричев і Мстислав. У січні 1508 року князь Михайло Глинський, звинувачений королем Сигізмундом I у зраді, зайняв Мозир і Бобруйськ. У березні Глинський налагодив дипломатичні контакти з московським князем Василем, який обіцяв прийняти його під опіку з усіма містами, які князю вдасться здобути.

Повстання Глинських охопило також і Київську землю, зокрема, Житомир і Овруч. Ходили чутки, що Глинські, які були нащадками Мамає-Кията і володіли майже третиною земель Великого князівства Литовського, хочуть відновити Київську державу.

Друга війна за володіння Київським спадком, 1507–1508 рр.

Однак виступ зазнав невдачі, і вже в липні 1508 року Михайло Глинський із родичами і прихильниками втік до Москви. Натомість із московії повернувся Остафій Дашкевич, який у наступні роки відіграв помітну роль в історії запорозького козацтва.

Влітку 1508 року три московські армії здійснили похід до Великого князівства Литовського, загрожуючи навіть його столиці – Вільнюсу. Облоги Мінська й Орші закінчилися для московитів невдачею. Під натиском литовського війська московські воєводи відступили до своїх кордонів. Після цього литовці здійснили похід на Сіверщину, а також захопили міста Білий, Торопець і Дорогобуж, однак утримати їх не змогли.

8 жовтня 1508 року в московії було підписано мирну угоду, згідно з умовами якої Москва повертала Литві шість волостей, що були в неї відібрані, втративши вихід до Дніпра. Також повинна була відпустити полонених, захоплених у цій та попередній війнах. Литва ж погодилась на виїзд до московії повстанців та їхніх родичів в обмін на конфіскацію їхніх земель.

Але, як відомо, угоди з московією не варті й паперу, на якому написані. Лише чотири роки по тому Василій III оголосив нову війну...

Того ж року, липня, послано до
дніпровських князів і князів
ливовських князів і князів
царя. Чітко сказано, що князі
говірили і змінили свої
казань і...
кошляк мурз...
і покрітних... спалити мурз

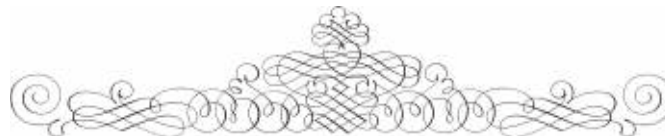
Остафій Іванович Дашкевич

Гетьман Війська Запорозького на початку XVI століття

У липні 1508 року Михайло Глинський із родичами і прихильниками втік до Москви. Натомість із московії повернувся Остафій Дашкевич, який у наступні роки відіграв помітну роль в історії запорозького козацтва

- Був зі шляхетського православного роду Дашкевичів герба Леліва III
- Був ротмістром (військове звання старшого офіцера в кінноті), брав участь у багатьох битвах, починаючи від 1500 року
- Був старостою Великого Князівства Литовського, налагодив захист південно-руських земель
- Організатор козацьких загонів, засновник та перший кошовий отаман (гетьман) Війська Запорозького
- Поділив козаків на полки, полки на сотні, призначив старшину, підстаршину
- Озброїв козаків вогнепальною зброєю та шаблями, щоб вони відрізнялися від татар
- Запровадив у війську жорстку «римську» дисципліну
- Острів Хортицю призначив основним місцем для зберігання зброї
- Разом із кримськими татарами спалив Москву та інші поселення московії в 1521 році

ДВІ ПЕРЕМОГИ В ДЕСЯТИРІЧНІЙ ВІЙНІ

У 1512 році великий князь Литовський Сигізмунд Перший уклав союзницьку угоду з Кримським Ханством, а також ув'язнив сестру московського князя Василя Третього Олену московську, яка була дружиною попереднього князя Литовського — Олександра Ягеллончика. Це стало приводом для оголошення нової війни.

Тож у листопаді 1512 року московське військо рушило на Литву. Головний удар був спрямований на Смоленськ, який був в облозі тричі: у січні-лютому і вересні 1513 року, а також з травня по серпень 1514-го. Першого серпня місто капітулювало.

50-тисячне московське військо на чолі з князем Челядніним пішло на Оршу. Там його зустріла 35-тисячна армія на чолі з великим гетьманом литовським князем Костянтином Острозьким, який зумів таємно переправити свої війська на правий берег Дніпра в ніч на 8 вересня 1514-го і завдав несподіваного удару противникові.

Московити втратили 30 тис. осіб убитими, у полон було взято командувача і вісім воєвод, захоплено значні трофеї. Втрати війська Великого князівства Литовського становили близько 4 тис. осіб.

Литовсько-московська десятирічна війна 1512—1522 рр.

Наступ москви було зупинено. Битва під Оршею мала міжнародний резонанс, про неї сповістили спеціальні друковані брошури та баталістичні картини.

Незабаром Литві вдалося повернути Мстиславль, Кричев та Дубровно. Також литовці разом із кримцями здійснили кілька нападів на Сіверщину. Мирні переговори, що тривали з 1517 року, не припинили воєнних дій.

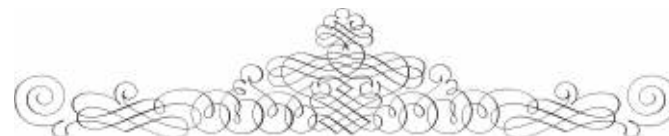
У 1521 році війська Кримського ханства, Казанського ханства, ногайської орди і запорожців на чолі з Остафієм Дашкевичем одночасно вторглися в московію зі сходу та півдня. Були взяті Нижній Новгород, Владімір, Коломна, Рязань.

30 липня 1521 року союзницьке військо увійшло в москову. Бояри благали про мир, а татари розорювали і спалювали селища, захоплювали в полон мешканців. За тиждень московський князь визнав свою залежність від кримського хана та погодився платити йому данину.

2 вересня 1520 року в москові було підписано перемир'я на пів року, а 25 грудня 1522-го – на п'ять років. Згідно з ним Смоленськ залишився у складі московії, проте вона відмовилася від усіх інших територіальних претензій. Обміняти полонених у москові також відмовились.

19 вересня 2014 року була створена Литовсько-польсько-українська бригада імені Великого гетьмана Костянтина Острозького. А з 24 серпня 2018 року почесне найменування імені князя Костянтина Острозького носить 30-та окрема механізована бригада Сухопутних військ Збройних Сил України.

Битва під Оршею 8 вересня 1514 року

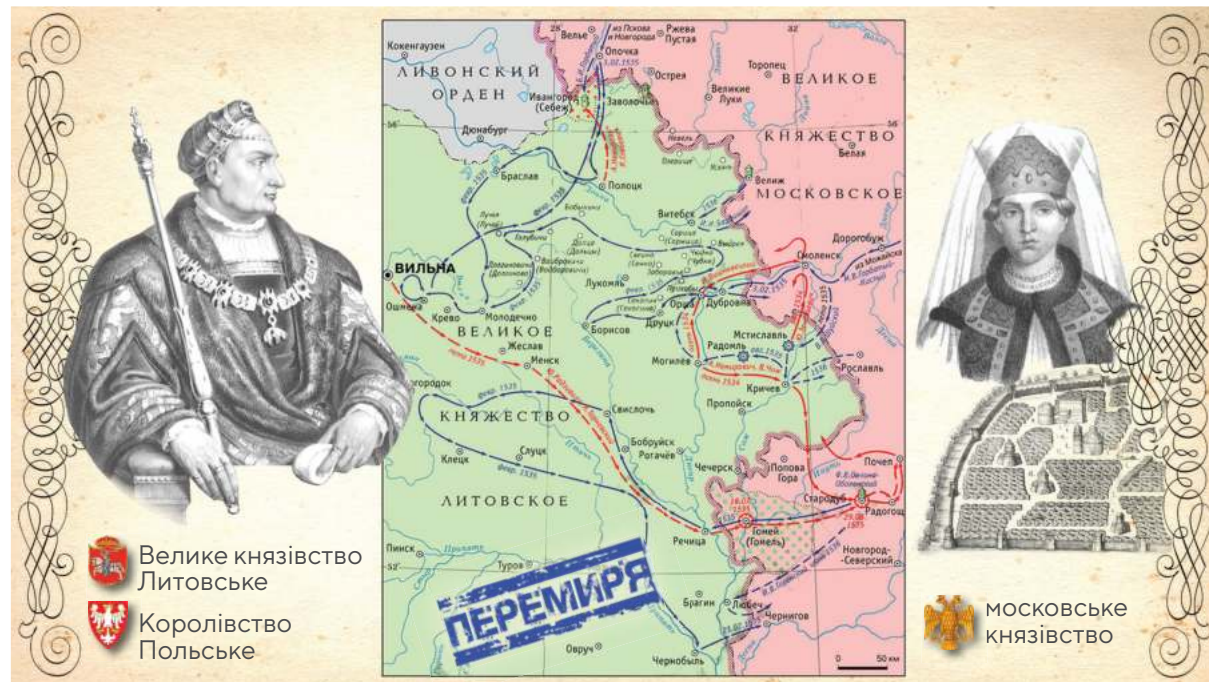
ЦЕРША «БАВОВНА» КАМ'ЯНОГО МУРА, АБО ЯК МОСКАЛІВ ЗІ СТАРОДУБА ВИКУРИЛИ

Перемир'я, оголошене за підсумками попередньої литовсько-московської війни, кілька разів продовжене, закінчувалося 25 грудня 1533 року. Московський князь Василій III почав приготування до взяття Києва, але несподівано помер. Його дружина Олена Глинська хотіла підписати мирну угоду, але сейм Великого князівства Литовського зажадав повернути втрачені території й оголосив війну.

У серпні й вересні 1534 року литовське військо на чолі з Київським воєводою Андрієм Немировичем і Військо Запорозьке з Остафієм Дашкевичем спалили місто Радогощ (тепер – на території Брянської області) та тримали в облозі Чернігів, Стародуб і Почеп. А князь Іван Вишневецький – батько Дмитра «Байди» Вишневецького – спустошив Смоленщину. Наступ супроводжувався переходом цілих підрозділів московського війська на бік литовців.

Литовсько-московська стародубська війна, 1534–1537 рр.

Маючи локальні успіхи і сподіваючись на внутрішні конфлікти, пов'язані зі зміною влади в московії, великий князь литовський Сигізмунд I розпустив на зиму військо, чим негайно скористалися московити. Взимку 1534–1535 років вони здійснили рейд у центральні райони Литви, захопивши багату здобич. Литовсько-польське військо під час нового наступу влітку 1535 року 16 липня захопило Гомель. А 30 липня обложило Стародуб і, прорвавши за допомогою розривних мін стіну фортеці, 29 серпня зайняло місто. Також москва залишила місто Почеп, спаливши його, а жителів переселивши до Брянська.

Облогою Стародуба – однієї з найміцніших фортець півдня московії – керував Ян Тарновський, майбутній засновник міста Тернополя. Мінування стародубської фортеці (підкоп з установленням вибухівки) вважається першим успішним досвідом підриву кам'яних мурів, здійсненим литовсько-русько-польським військом. Після захоплення міста Тарновський наказав стратити вцілілих московитів. Загибло, за різними даними, від 1 400 до 13 000 осіб.

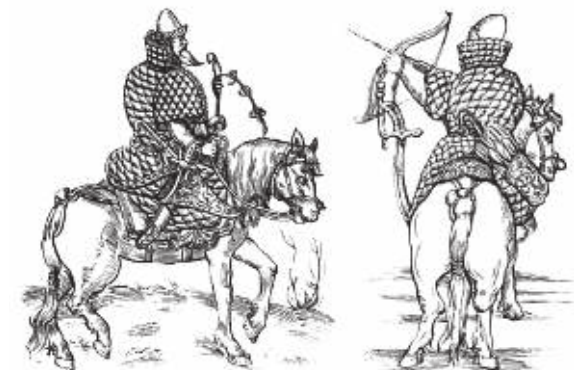
У червні 1536 року московські війська знову вторглися в Литву, де спалили Кричів, Дубровну й Оршу. Щоб унеможливити допомогу від Польщі, посла московії підбурили волоське військо напасти на Корону з півдня. Невдовзі армія Великого князівства Литовського була змушена залишити територію Сіверщини, утримавши лише Гомель.

Також під час цієї війни московські намісники на північному сході литовської держави побудували свої замки – Заволоч і Себеж. Наприкінці 1536 року невеликі сили литовців намагалися захопити Себеж, але безуспішно.

25 грудня 1536 року в московії розпочалися мирні переговори, які закінчилися підписанням 18 лютого 5-річного перемир'я. За умовами угоди за московією залишався Себеж, а за Литвою – Гомель.

Мінування стародубської фортеці (підкоп з установленням вибухівки) вважається першим успішним досвідом підриву кам'яних мурів, здійсненим литовсько-русько-польським військом

УКРАЇНЦІ У ЛІВОНСЬКІЙ ВІЙНІ 1558–1583 РОКІВ

Велика війна східноєвропейських і скандинавських держав за контроль над Лівонією тривала 25 років. Велася вона на території сучасних Естонії, Латвії, білорусі та росії. Учасниками війни були московія на чолі з царем Іваном IV, якого аж у 18 столітті прозвали Грозним, Лівонія, Велике князівство Литовське (з 1569 року – Річ Посполита), Данія, а також Швеція.

Участь у військових діях проти московії на боці Великого князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої, брали українські козаки. У листопаді 1561 року король Сигізмунд другий Август розіслав повідомлення про вербування на службу «людей служебних козаків» за грошову винагороду. Влітку 1562 року, діючи під командуванням остерського старости Філона Кміти, козаки розбивають московські загопи під Черніговом та Стародубом. У наступні роки козацькі загопи на чолі з Телицею, Оскерком, Бірулею у складі литовської армії брали участь у військових діях проти московитів у районі Вітебська, Ули, Суші, Дріси, Леплі, Кривина, Сориці та інших.

1572 року універсалом Сигізмунда Августа було створене реєстрове козацтво. А наступний король – Стефан Баторій документом від 16 вересня 1578 року збільшив реєстр, призначив козакам гетьмана й подарував клейноди (корогву, бунчук, булаву, гербову печатку, на якій зображений козак із мушкетом, гармати). Організаційне оформлення Війська Запорозького реєстрового відбувалося на тлі військового союзу Шведської імперії з Річчю Посполитою та їхнього контрнаступу на московію.

Московський кавалерієць, середина XVI ст.

На завершальному етапі Лівонської війни, у 1579–1582 роках, без козаків не обходилась жодна велика операція військ Речі Посполитої. Зокрема відомо, що українські козаки здійснили щонайменше три успішні рейди на Сіверщину, спалили понад 2000 поселень на Смоленщині, а також розпочали «Псковську» кампанію 1581 року, оволодівши містом Красногородок.

Під час Лівонської війни 1 липня 1569 року було підписано Люблінську унію – угоду про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в єдину державу – Річ Посполиту. Після підписання цієї угоди українські землі увійшли до складу Польщі, що мало визначальний вплив на їхнє майбутнє. Водночас саме підписання та швидке впровадження цієї угоди дало змогу здобути перемогу у війні з московією.

1582 року цар Іван IV здався Речі Посполитій на умовах Ям-Запольського миру та відмовився від усіх завоювань. Московська держава зазнала найбільшої військової та геополітичної поразки у XVI столітті, втративши вихід до Балтійського моря. Поразка призвела до тривалої економічної, а згодом і політичної кризи в московії.

«Стефан Баторій під Псковом» (Ян Матейко, 1872, Королівський замок у Варшаві)

Печатка Війська Запорозького, XVI ст.

ЯК КОЗАКИ І МАГНАТИ СВОГО ЦАРЯ В МОСКВУ ПОСАДИЛИ

На початку XVII століття, коли владу в московії остаточно захопили бояри, польський король Сигізмунд III Ваза і магнати Речі Посполитої (Вишневецькі, Сапіги, Мнішеки) підтримали дивом врятованого Дмитрія, сина московського царя Івана, визнали в ньому царевича, і протягом 1603–1604 провели підготовку до зведення його на московський престол.

Магнатам вдалося зібрати для майбутнього царя 1 600 воїнів із числа переважно галицької, волинської та київської шляхти. Також до них приєдналося 2 000 добровольців із Запорозької Січі та невеликий загін донських козаків. Основну частину війська становили саме козаки на чолі з отаманами Білешком, Кучком, Швейковським.

17–19 жовтня 1604 року Дмитрій із Києва надіслав перший лист тодішньому московському царю Борису Годуну з вимогою поступитися престолом. А передові частини війська вже вступили на Сіверщину, що тоді входила до складу московії.

Восени 1604 – взимку 1605 років були взяті Морієвськ, Чернігів, Путивль, Новгород-Сіверський. Місцеві гарнізони поповнили лави війська царевича Дмитрія. А після раптової смерті Бориса Годунова у травні 1605 року під містечком Кроми царевичу Дмитру присягнула ще й більша частина московських військ.

29 травня 1605 року з Путивля (тепер Сумської області) війська Дмитрія Івановича виступили походом на Москву. Цей похід був триумфальним. Народ радо вітав царевича. Знатно масово переходила на його бік. У самій Москві 11 червня розпочалося народне повстання, і спадкоємця Бориса Годунова царевича Фьодора було скинуто з престолу, а 20 червня знавісніла юрба вбила і його, і його матір.

30 червня 1605 року тепер уже цар Дмитрій на чолі свого українського війська, до якого під час походу приєдналося й московське, під дзвони у всіх церквах Москви й вітальні вигуки народу, який вийшов його зустрічати, урочисто вступив до московського кремля.

18 липня Дмитрія привселюдно визнала цариця Марія — його мати. 30 липня відбулося вінчання на царство. Історія царя Дмитрія Івановича — готовий сюжет для кількасерійного історичного фільму.

Історія його порятунку, його визнання при королівському дворі Речі Посполитої, історія його кохання з Мариною Мнішек, його похід на Москву та коронація... Супутні події в московському царстві на початку XVII століття — голодомор, спричинений виверженням вулкану Вайнапутіна в Південній Америці, царевбивства і «смутий час» — це один із найяскравіших періодів світової історії.

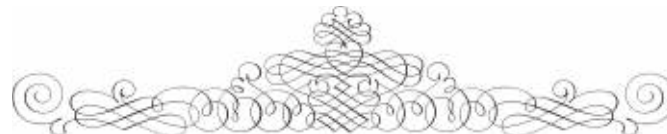
Але Москва ніколи не зробить фільм про Дмитрія Івановича, бо тамтешні фальсифікатори історії називають його «лжедмітрієм» і не визнають законним монархом. Тому такий фільм варто робити Україні, адже саме українські козаки й українська шляхта у 1605 році поставили в Московії свого українського царя.

На жаль, менш ніж за рік, 17 травня 1606-го, Дмитрій Іванович був убитий внаслідок перевороту, а поляки та українці, які були з ним у Москві, були або перебиті, або зазнали репресій. Однак захоплення Москви, як бачимо, є цілком здійсненою українською мрією. Як тоді, так, віримо, і нині. Слава Україні!

«Вбивство Лжедмитрія»
(Костянтин Маковський, XIX ст.)

Москва ніколи не зробить фільм про Дмитрія Івановича, бо тамтешні фальсифікатори історії називають його «лжедмітрієм» і не визнають законним монархом. Тому такий фільм варто робити Україні, адже саме українські козаки і українська шляхта у 1605 році поставили в Московії свого українського царя

ЯК ПОЛЬСЬКИЙ КОРОЛЕВИЧ СТАВ ЦАРЕМ МОСКОВІЇ

Після чергового боярського перевороту в Москві поповзли чутки, що в палаці вбили не царя Дмитрія Івановича, а когось іншого. Адже незадоволених новим боярським ставлеником Василієм Шуйським було дуже багато. Влітку 1606 року на півдні московського царства розпочинається повстання, яке очолив воєвода Дмитрія Івановича Іван Болотник із Чернігівщини.

Його армія вийшла в похід на Москву з Путивля (тепер Сумської області). Дорогою Болотник погромив московські війська в битвах під Кромами (тепер Орловської області) і Єльцем (тепер Липецької області). Головну силу армії становили сіврюки – жителі української Сіверщини. 3 жовтня 1606 року повстанці розгромили військо Василія Шуйського під Калугою, а 7 жовтня взяли в облогу Москву.

Проте вже 2 грудня царське військо перейшло в контрнаступ і, зрештою, оточило Болотника в Тулі та змусило здатися.

1607 року в місті Стародубі з'явився «дивом врятований» царевич Дмитрій. Його визнали Стародуб, Новгород-Сіверський, Почеп, Чернігів, Путивль, Севськ, Рязанщина, Тула, Калуга та Астрахань.

Тож він знову із Сіверщини виступив на москву. У дводенній битві під Болховом 10–11 травня 1608 року Дмитрій Іванович розбив військо Шуйського (очолюване братами царя Дмитром та Іваном). москалі, що втікали з поля бою, жахали, що «у царя Дмитрія незліченне військо», після чого йому здалися міста Козельськ, Калуга, Можайськ і Звенигород.

На початку липня Дмитрій Іванович заволодів околицями москви, позбавив Шуйського влади і ув'язнив його в кремлі. А сам зробив резиденцію в селі Тушино, поруч із москвою, і аж до 1610 року звідти правив московією. Разом з ним було багато української шляхти та щонайменше 13 тисяч запорожців.

Цікаво, що 20 вересня 1608 року Марина Мнішек прилюдно упізнала свого чоловіка, що дивом врятувався від страти. На початку 1610 року вона народила йому сина – Івана Дмитровича – спадкоємця царської корони.

Після загибелі Дмитрія, в 1614 році цариця Марина, спільно із запорозькими та донськими козаками, намагалася захопити москву, щоб повернути престол своєму синові. Виступ був невдалим і 4-річний Іван Дмитрович був повішений за наказом царя Михайла Романова. За легендою, перед смертю згорьована цариця Марина прокляла рід Романових, жоден правитель з яких не мав померти своєю смертю, поки їхній рід не припиниться.

1609 року у війну проти москви втрутилася Річ Посполита. Цар Дмитрій загинув, а бояри видали Речі Посполитій Васілія Шуйського. У липні 1610 царем московії став польський королевич Владислав Ваза, який зберігав цей титул до 1634 року, попри те, що московіти в 1613 році обрали собі царем Михайла Романова.

За легендою, перед смертю цариця Марина прокляла рід Романових, жоден правитель з яких не мав померти своєю смертю, поки їхній рід не припиниться. Прокляття справдилося...

ПОХІД САГАЙДАЧНОГО НА МОСКВУ

Завершальним етапом так званого смутного часу в московії стала польсько-московська війна 1617–1618 років. 6 квітня 1617 року королевич Владислав Ваза вирушив із Варшави в похід до москви з метою отримати корону московського царя. Наприкінці вересня під Смоленськом військо королевича об'єдналось з армією литовського гетьмана Яна Кароля Ходкевича. 11 жовтня об'єднані сили без бою здобули Дорогобуж. Незабаром, 18 жовтня, так само легко була здобута Вязьма. До кінця 1617 року польсько-литовським підрозділам вдалось завоювати ще Мещовськ, Козельськ, Серпейськ, Рославль.

Наприкінці червня 1618 року на москву рушили козаки під проводом гетьмана Петра Сагайдачного. Вони захопили міста Лівни та Єлець, спустошили Рязанщину, Мещерські краї та інші московські землі.

8 жовтня поблизу Тушино запорожці об'єдналися із силами королевича Владислава. Як подарунок козаки вручили королевичу лівенських та елецких воевод, царських послів та полонених татар. Напередодні прибуття Сагайдачного Ян Кароль Ходкевич розробив план штурму Москви. Цей план полягав в одночасному штурмі столиці з кількох боків, з головними ударами біля Арбатських та Тверських воріт.

11 жовтня військо королевича Владислава та козаки Петра Сагайдачного розпочали наступ на москву. Штурм тривав протягом кількох годин з третьої ночі й до світанку. Нападникам вдалося увірватись до міста зі сторони Арбатських воріт, проте, не отримавши належну підтримку, атака зупинилася. Польські підрозділи з невеликими втратами відступили від міста, а московити, щоб виграти час, пішли на переговори.

Річ Посполита

Військо Запорозьке

московське царство

Поки королевич Владислав цілий місяць вів перемовини з москалями, загони запорожців розорили Ярославський і Вологодський повіти, захопили Серпухов і взяли в облогу Калугу. Рейд Конашевича-Сагайдачного до Калуги став шоком для московської влади. Тож саме дії запорожців змусили царя Михайла Романова підписати не вигідну для себе мирну угоду. Деулінське перемир'я 11 грудня 1618 року стало найбільшим успіхом Речі Посполитої в протистоянні з московською державою. Вона досягла площі приблизно один мільйон квадратних кілометрів – найбільшої території, яку коли-небудь мала ця країна.

Річ Посполита отримала білоруські й українські землі, які були втрачені в попередніх війнах – Смоленську, Чернігівську та Новгород-Сіверську, всього 29 міст. Король Речі Посполитої офіційно зберіг за собою право зайняти московський трон, а цар Михайло Романов відмовився від титулів князя Чернігівського, Сіверського, Смоленського та Лівонії.

Київ став резиденцією гетьманського полку та центром «козацької» України.

Святий Петро Конашевич-Сагайдачний

Гетьман Війська Запорозького у 1616–1622 роках (п'ять каденцій)

- Походив із родини православних шляхтичів, які мали герб Побуг
- Одружився зі шляхтянкою Анастасією Повченською
- Був меценатом православних братств та опікуном братських шкіл, відновив православну ієрархію Київської митрополії
- Канонізований ПЦУ як святий у лику благовірний гетьман
- До початку своєї військової кар'єри займався журналістикою і репетиторством
- Військовому мистецтву навчався у Самійла Кішки
- П'ять разів обирався гетьманом Війська Запорозького реєстрового
- Своє легендарне прізвисько Сагайдачний дістав завдяки умінню влучно стріляти з лука
- Зенітом його слави як полководця стала Хотинська битва
- Помер після важкого поранення отруєною татарською стрілою

На честь Петра Сагайдачного названі: вищий військовий навчальний заклад – Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та фрегат «Гетьман Сагайдачний» – флагман сучасного українського військово-морського флоту.

ЯК КОЗАКИ МОСКАЛІВ ПІД СМОЛЕНСЬКОМ РОЗБИЛИ

30 квітня 1632 року помер король Польщі Сигізмунд III Ваза. У московії вирішили, що настав слушний момент для реваншу. У червні 1632 року московія порушила Деулінське перемир'я, що було чинним до 1 червня наступного року, і її війська вторглися на територію Речі Посполитої.

У жовтні майже 24 тисячі московських солдатів на чолі з боярином Михаїлом Шеїним із 150 гарматами підійшли до Смоленська та взяли місто в облогу. Але, попри численні штурми, взяти місто не вдалося. Розлючені москалі влітку 1633 року розорили околиці Полоцька та Вітебська.

Облога Смоленська затягнулася аж до вересня 1633 року, коли новий король Владислав IV Ваза підійшов до міста з 15-тисячним польсько-литовським військом та 12 тисячами запорозьких козаків на чолі з гетьманом Тимофієм Орендаренком та Тарасом Трясилом. З жовтня їм вдалося прорвати блокаду, а в грудні оточити військо Шеїна. Після цього польські та козацькі

Легка кіннота Тараса Трясила відіграла вирішальну роль у бою під Щелкановим 10 квітня 1634 року, де московська армія була розбита вщент

загони почали акти відплати на заході московського царства — палили села від Великих Лук і Ржова до Можайська, Калуги і Козельська.

Багато дворян і найманців, що потрапили в блокаду під Смоленськом, не бажаючи потерпати від голоду і хвороб, покидали московський табір і переходили до Владислава.

Легка кіннота Тараса Трясила відіграла вирішальну роль у бою під Щелкановим 10 квітня 1634 року, де московська армія була розбита вщент.

У Європі в цей час точилася Тридцятирічна війна. Річ Посполита входила до коаліції католицьких держав на чолі з Габсбургами. У цій ситуації природним союзником московії стала протестантська Швеція. Вступ у війну московії усував для шведів, що тоді воювали в Німеччині, загрозу війни на два фронти.

Цікаво, що в 1633 році у війну на боці Речі Посполитої вступило й Кримське ханство. У середині червня до 30 тисяч кримських татар під командою Мубарек-Гірея Ізюмським шляхом напали на московію та спустошили околиці москви, Коломни, Рязані, Калуги та інших міст. Цей напад критично послабив військо Шеїна, адже чимало уродженців тих країв самовільно залишили розташування під Смоленськом, щоб захистити свої володіння.

30 квітня 1634 року, після капітуляції московитів, розпочалися переговори, що завершилися підписанням 14 червня в Полянові угоди про «вічний мир». Згідно з нею московія визнавала кордон 1618 року із Річчю Посполитою, залишила переможцеві всю артилерію і табірне майно та виплатила 200 тисяч рублів сріблом королю Владиславу. За це він погодився виключити зі своїх регалій титул «цар московський» та пожалував московському царству невеличкі містечка Серпейськ і Трубчевськ із повітами.

2020 року 43-тя окрема артилерійська бригада Збройних Сил України отримала почесну назву — «імені гетьмана Тараса Трясила».

Тарас Федорович
Трясило

Кошовий отаман і гетьман
Війська Запорозького
у 1629–1630 роках

- Козацький отаман кримськотатарського походження
- Був прозваний «Трясилом» під час походів на Крим та Туреччину
- Реформував козацьке військо, посиливши роль кавалерії. Військо Трясила офіційно звалось «козацька кавалерія та інфантерія»
- Уперше в історії козацтва звернувся з універсалом до населення України
- Один із командирів козацьких підрозділів у Тридцятирічній війні, учасник Походу Петра Сагайдачного на москву
- Керівник козацького повстання 1630 року
- Був оспіваний Тарасом Шевченком у поемі «Тарасова ніч»
- Згадується в оригінальному тексті українського Гімну «Ще не вмерла Україна»:

*Наливайко, Залізняк
І Тарас Трясило
Кличуть нас із-за могил
На святеє діло.*

ДЕРЕМОГА ПІД КОНОТОПОМ – НАЙБІЛЬШИЙ УСПІХ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО

Збройне протистояння держави Війська Запорозького з московським царством було неминучим через підписання московією 24 жовтня 1656 року Віленського миру з Річчю Посполитою. Порушивши військовий союз із Богданом Хмельницьким, укладений 1654 року в Переяславі, цар Олексій Михайлович припинив воєнні дії проти Польщі в Північній війні. Серйозні занепокоєння в козаків викликали також імовірні таємні домовленості сторін щодо України.

Формальним приводом для початку вторгнення московії стало підписання гетьманом Іваном Виговським 16 вересня 1658 року Гадяцького договору з Річчю Посполитою. Ця угода передбачала входження Великого Князівства Руського до складу Речі Посполитої як третього рівноправного суб'єкта унії та відмова від московської протекції.

І хоч Гадяцька угода не порушувала Віленського договору, Москва побачила в ній загрозу втрати свого впливу в Україні, яку прагнула окупувати й перетворити на свою провінцію. В середині жовтня в Україну вступило 15-тисячне московське військо на чолі з князем Ромодановським із завданням установити військовий контроль московії над Лівобережжям. Проте військам гетьмана вдалося взяти ситуацію під контроль і до кінця березня 1659 року під московською окупацією залишалося лише близько 10 українських міст.

Уже наприкінці березня велика московська армія на чолі з Олексієм Трубецьким почала нове вторгнення в Україну. 21 квітня москалі беруть в облогу Конотоп – укріплену фортецю, взяття якої відкривало б їм шлях до захоплення всієї України.

Аж до 29 червня, цілих 70 днів, чотирьохтисячний загін Григорія Гуляницького втримував фортецю проти багатотисячного війська Трубецького, що дало Виговському змогу організувати свою власну армію, отримати допомогу від Речі Посполитої та Криму й навіть залучити найманців.

«Цвіт московської кінноти, що відбув походу 1654 і 1655 років, загинув за один день, і вже ніколи після того цар московський не був у змозі вивести в поле такого блискучого війська»

Іван «Левове серце» Виговський

Гетьман і князь України у 1657-1659 роках

- Представник православного шляхетського роду Виговських гербу Абданк
- Був одружений із Оленою Стеткевич
- У часи короля Владислава IV відзначився у відбитті турецько-татарсько-ногайської агресії
- Під його приводом козаки вщент розгромили багатотисячну московську армію в Конопській битві
- Знав кілька мов, був вмілим каліграфом
- Уклав з Річчю Посполитою Гадяцьку угоду 1658 року
- За короткий час створив потужну та високоефективну Генеральну канцелярію, яка була Міністерством закордонних справ козацької держави і одночасно — внутрішніх
- Завдяки Виговському було створено широку агентурну мережу, яка сповіщала гетьмана про все важливе, що діялося не тільки в Україні, але й у сусідніх державах
- Називав себе «батьком України» і загинув у боротьбі за її незалежність

З гетьманом під Коноп підійшло 16 тисяч козаків при 10 полковниках, три тисячі поляків, сербів та волохів, з ханом Мухамед-Гіреєм — 30-40 тисяч татар.

28 червня московські й козацько-татарські війська зішлись в герці на Соснівській переправі. «Цвіт московської кінноти, що відбув походи 1654 і 1655 років, загинув за один день, і вже ніколи після того цар московський не був у змозі вивести в поле такого блискучого війська».

29 червня гетьман Виговський з основними силами підійшов до Конотопа й узяв в облогу табір московитів. Бажаючи врятувати війська, які в нього залишились, та вирватися з оточення, князь Трубецькой наказав відступити від Конотопа, зняти облогу міста. 2 липня москалі почали тікати в напрямку Путивля, а вже 4 липня залишили територію держави Війська Запорозького.

На честь Івана Виговського названі 58-ма окрема мотопіхотна бригада імені гетьмана Івана Виговського у складі Сухопутних військ Збройних Сил України та 540-й зенітний ракетний Львівський полк імені гетьмана Івана Виговського у складі Повітряних Сил України.

КАПІТУЛЯЦІЯ МОСКОВСЬКОГО ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА У 1660 РОЦІ

Норія Хмельницького, після обрання його гетьманом України, московія змусила підписати в Переяславі угоду, що скасовувала Гадяцький договір із Річчю Посполитою та знову робила козацьку державу союзником московії у війні з Польщею, що тривала від 1654 року. Підписану угоду Москва планувала закріпити спільною військовою кампанією проти королівських військ.

Улітку 1660 року московсько-козацькі сили рушили з Києва на Волинь. Проте від початку між українським головним штабом і московським не було взаємної довіри.

Московський головнокомандувач Василій Шереметєв, маючи під своїм проводом близько 15 тисяч московитів і 20 тисяч козаків-лівобережців Тимоша Цецюри, дійшов до містечка Любара і тут, зовсім несподівано для себе, наткнувся на великі сили поляків і кримців. Під час битви під Любаром він після кількадечних боїв мусив відступити. 27 вересня під містечком Чудновом московське військо опинилося в оточенні.

Перехід Війська Запорозького на бік Польщі означав неминучу капітуляцію москалів, що й сталося вже 2 листопада 1660 року. Найголовнішим пунктом умов капітуляції була відмова царського уряду від претензій на Україну

Врятувати ситуацію могло 20-тисячне військо під командуванням Юрія Хмельницького, що прямувало на допомогу. Але поляки кинули напереріз Хмельницькому значні сили і 7 жовтня раптово атакували козаків під Слободищами.

У результаті перемовин Юрій Хмельницький уклав 27 жовтня 1660 року нову угоду з Річчю Посполитою. Слободищенський трактат розривав союз із московією та відновлював козацьку автономію у складі Речі Посполитої.

Перехід Війська Запорозького на бік Польщі означав неминучу капітуляцію москалів, що й сталося вже 2 листопада 1660 року. Найголовнішим пунктом умов капітуляції була відмова царського уряду від претензій на Україну.

4 листопада обеззброєне московське військо разом із головнокомандувачем взяли в полон кримці. Як і після Конотопської битви, цар почав готуватися до евакуації з Москви на Волгу.

Проте, закріпити успіх переможцям не вдалося. Частина козацької старшини виступила проти Юрія Хмельницького й відмовилася визнавати Слободищенську угоду. Тож гетьманові довелося придушувати антипольські повстання.

Сили поляків теж були виснажені, виникли серйозні проблеми із постачанням та виплатами. Комендант московської залоги в Києві князь Барятинський, всупереч угоді Шереметєва, відмовився здавати місто. А польські війська не наважилися нападати. Тож у Києві, а разом із ним і в Лівобережній Гетьманщині, залишилися московські військові підрозділи.

Цей фактичний стан поділу України між московією та Річчю Посполитою був відображений у Андрусівському перемир'ї 1667 року, яке завершило 13-річну московсько-польську війну, проте не було визнане Військом Запорозьким.

*Юрій-Гедеон
Хмельницький*

Гетьман і князь України
у 1657, 1659–1663 та 1677–1681 роках

- Представник козацького роду Хмельницьких, син Богдана Хмельницького
- Був одружений із Мариною Головаш
- З юності володів українською, польською, грецькою та латинською мовами. Читав і писав старослов'янською, глибоко вивчив Святе Письмо
- Уклав 27 жовтня 1660 року з Річчю Посполитою Слободищенський трактат, який гарантував автономію України
- 1663 року склав булаву й постригся в ченці, взявши ім'я Гедеон
- З 1669 року перебував у османському полоні в замку Сім Веж
- Після капітуляції Петра Дорошенка отримав титул Князя сарматського і вождя Війська Запорозького, воював за відновлення незалежності України
- Помер і похований у місті Геліболу в Туреччині

ЧИГИРИНСЬКІ ПОХОДИ

8 червня 1668 року, після успішного військового походу на Лівобережжя, Петра Дорошенка проголошено гетьманом обох берегів Дніпра. Проте організувати ефективну оборону краю від вторгнення московських військ йому не вдалося. Після здобуття московитами Чернігова наказний гетьман Сіверський Дем'ян Многогрішний змушений був піти на переговори з ними. 16 березня 1669 року Многогрішний підписав так звані Глухівські статті, що повертали лівобережні полки під владу московського царя.

А Петро Дорошенко, отримавши в той же час титул бея українського санджака від султана Мехмеда IV, за підтримки Османської імперії та Кримського ханства розпочав воєнні дії з метою закріплення влади Війська Запорозького на землях від Перемишля до Путивля.

На початку лютого 1674 року московське військо та підпорядковані йому лівобережні козаки-сепаратисти в кількості до 70 тисяч осіб, скориставшись тим, що основні сили гетьмана були залучені до протистояння з військом Речі Посполитої на заході держави, вторглися на правий берег Дніпра. Кілька поселень були спалені, Черкаси, Канів і Корсунь — захоплені, столичне місто Чигирин — взяте в облогу, але нападникам здобути його не вдалося.

У липні москалі та сепаратисти знову переправилися на Правобережжя й на початку серпня взяли в облогу Чигирин. Сепаратистів підтримали жителі Ладжижина та Умані. Дізнавшись про ситуацію, султан Мегмед IV наказав допомогти Дорошенку. Вже 10 серпня під натиском союзного війська облогу Чигирин було знято. 19 серпня османи здобули Ладжигин, а 4 вересня — Умань. Жителі обох міст були страчені або забрані в ясир як зрадники.

Петро Дорошенко Гетьман і князь України у 1665–1676 роках

- Походив із давнього козацького роду
- Гетьман Війська Запорозького обох берегів Дніпра, Бей українського санджаку
- Був одружений тричі, мав багато нащадків
- Володів латинською й польською мовами
- Створив регулярне 20-тисячне військо з найманих частин (сердюки та компанійці), які відзначалися особистою відданістю гетьманові
- Встановив на українському кордоні нову митну лінію і почав карбувати власну монету, щоб зміцнити фінансову систему
- На степовому порубіжжі утворив новий Торговицький полк
- Часто скликав козацькі ради, де вислуховував думку рядових козаків та посполитих
- Помер у почесному полоні і похований у селі Ярополчому під Москвою
- Був названий «Сонцем Руїни» за свої світлі і шляхетні помисли щодо об'єднання розшматованої України, звільнення її від влади Польщі і московщини

Війни за столичне місто Чигирин, 1668–1681 рр.

Восени 1676 року 30-тисячна московська армія та полки Самойловича знову обложили Чигирин. 19 вересня розпочався штурм гетьманської столиці, яку обороняв лише двохтисячний загін сердюків. Петро Дорошенко змушений був капітулювати. Зречення гетьманства і передача клейнодів Самойловичу, який ще в 1674 році проголосив себе гетьманом обох берегів Дніпра, де-факто легітимізували владу й титул останнього.

Проте уряд Османської імперії цієї капітуляції не визнав і, призначивши новим гетьманом Юрія Хмельницького, продовжив боротьбу за контроль над Чигирином.

Перший наступ відбувся влітку 1677 року, другий – наступного року. Чигирин було майже зруйновано, проте москалів з нього вибито.

Щоб позбавити Юрія Хмельницького підтримки, а також засобів для утримання війська, Іван Самойлович за наказом з Москви вдається до жорстокої акції на Правобережжі – спалення поселень та примусової депортації населення на лівий берег Дніпра.

Згідно з Бахчисарайським мирним договором 1681 року між Османською імперією і Московією, спустошена після згону територія вздовж Правого берега Дніпра була оголошена нейтральною і мала залишатися незаселеною. Так завершилося московсько-українське протистояння, що тривало майже безперервно впродовж 23 років.

23 серпня 2017 року Указом Президента України Перша бригада оперативного призначення Національної гвардії України отримала почесне звання «Президентська імені гетьмана Петра Дорошенка».

ЯК МАЗЕПИНЦІ УКРАЇНУ В ПІВНІЧНІЙ ВІЙНІ ВІДСТОЮВАЛИ

У 1700 році розпочалася велика війна коаліцій Швеції та московії за панування в Північній, Центральній та Східній Європі. Вступ на територію Польщі військ шведського короля Карла XII та повстання у Правобережній Україні козацтва на чолі з гетьманом Самійлом Самусем і фастівським полковником Семеном Палієм дозволили лідерові Гетьманщини Іванові Мазепі в 1704 році зайняти Правобережну Україну й стати реальним, а не номінальним гетьманом обох берегів Дніпра.

Із приходом в Україну короля Швеції Карла XII гетьман Іван Мазепа уклав з ним українсько-шведський союз та виступив проти Петра I. Слідом за гетьманом на бік шведів перейшло й Військо Запорозьке Низове на чолі з кошовим отаманом Костем Гордієнком. Такі дії українців неабияк розлютили московитів.

Наслідками каральної експедиції, яку провело московське військо в Україні, стали: геноцид у столиці Гетьманщини Батурині (до 15 тисяч жертв), катівня в Лебедині (до 1000 жертв), Полтавська катастрофа (розгром основних сил антимосковської коаліції), знищення козацьких містечок Келеберди, Переволочної, Старого та Нового Кодака, Чортомлицької і Кам'янської Січей. Залишки козацького війська, що виступило проти Петра, відступили разом з Іваном Мазепою та Карлом XII до міста Бендери в межах союзної шведам Османської імперії.

Наслідками каральної експедиції, яку провело московське військо в Україні, стали: геноцид у столиці Гетьманщини Батурині (до 15 тисяч жертв), катівня в Лебедині (до 1000 жертв), Полтавська катастрофа (розгром основних сил антимосковської коаліції), знищення козацьких містечок Келеберди, Переволочної, Старого та Нового Кодака, Чортомлицької і Кам'янської Січей

Іван Мазепа-Колединський

Гетьман і князь України у 1704–1709 роках

- Виходець зі шляхетного роду Мазеп-Колединських герба Курч
- Був одружений з вдовою Ганною Фридрикевич, з якою прожив майже 35 років, а по її смерті опікувався двома своїми пасинками
- Навчався в Києво-Могилянській академії, вивчав військову справу в Голландії та філософію у Франції
- З 1669 року був довіреною особою гетьмана Петра Дорошенка
- Булаву гетьмана Лівобережної України отримав у 1687 році
- Розширив автономію Гетьманщини, йшов врозріз із політикою російського царя Петра I
- У 1704 році об'єднав під своєю владою Лівобережну Гетьманщину, Правобережжя та Запорожжя
- Підписав військово-політичний союз зі Швецією, мав титули «Князь Священної Римської імперії» та «Імператор козаків»
- За його гетьманування відбувся чималий розвиток усіх галузей української культури, освіти, мистецтва та літератури

Після смерті Мазепа гетьманом України був обраний Пилип Орлик, який продовжив боротьбу за незалежність України. 1711 року українські козаки спільно з кримськими татарами організували похід на Київщину. Проте через підступний відступ татар похід закінчився невдало.

Навесні 1711 року московська армія вирушила через українські землі на Молдову, маючи амбітний план швидкого підпорядкування собі земель аж до Дунаю. А можливо, й захоплення Царгороду. Проте цар Петро I у Прутському поході зазнав нищівної поразки, яка на чверть століття зупинила загарбницьку діяльність московії на південному напрямку.

Московії вдалося уникнути масштабних утрат за допомогою дипломатичних зусиль та підкупу османських чиновників. Повертаючись із походу, взимку 1711–1712 років московське військо та лівобережне козацтво примусово депортували з Правобережної України понад 100 тисяч осіб.

У наступні кілька років турки, не вагаючись, обміняли Україну на тимчасовий мир із північними сусідами, піклуючись виключно про власні інтереси. Тому Пилип Орлик із частиною старшини скористався запрошенням Карла XII і виїхав до Шведської імперії, сподіваючись, розгорнувши широку дипломатичну діяльність, знайти для України нових, більш надійних союзників.

ГАЙДАМАЦЬКІ ВІЙНИ ПИЛИПА ОРЛИКА

Навіть після захоплення московитами лідерів повстання Максима Залізняка, Івана Гонти, Микити Швачки та Семена Неживого бойові дії тривали ще майже два роки

Після підписання мирної угоди між поляками й османами в листопаді 1714 року керівництву Війська Запорозького заборонили вести відкриту збройну боротьбу за землі Правобережної України «від Случі до Дніпра», окуповані Річчю Посполитою. Тому козацька держава на чолі з Костем Гордієнком, центр якої тепер був у Олешківській Січі, обрала тактику партизанської війни.

Гайдамацькі загони — диверсійно-розвідувальні групи запорожців на всіх просторах українських воєводств Речі Посполитої стали щоденним явищем. А через 10 років повстання охопили майже всю територію окупованих російською імперією Гетьманщини та Слобожанщини.

Диверсанти на теренах від Перемишля до Путивля нападали на купців, посадових осіб польської й російської адміністрацій, невеликі озброєні загони противника, грабували склади, знищували економію, підриваючи таким способом економіку держав-окупантів. Гайдамаки стали уособленням правди й справедливості, лицарської честі та військової доблесті, захисниками знедолених і безкомпромісними борцями за рідну землю.

Наприкінці березня 1734 року частина жителів Олешківської і Кам'янської Січі утворили Нову Січ на території, яку контролювала Москва. Новина про перехід Січі під протекторат Росії стала для гетьмана Пилипа Орлика, який повернувся тоді до України, великим ударом. У його війську залишилося трохи більш як 2000 добре озброєних кінних і піших запорожців. Йому нічого не залишалось, як зробити ставку на гайдамаків. Вони стали головною силою визвольної війни, якою керував гетьман. На жаль, цей виступ згас разом із завершенням російсько-турецької війни у 1739 році.

Наступне велике гайдамацьке повстання було пов'язане із відновленням у 1750 році інституту гетьманства на Лівобережжі. Проте, не отримавши бажаного об'єднання під булавою Кирила Розумовського, виступ швидко перетворився на антимосковський і тривав до 1752 року.

Липит Орлик

Гетьман і князь України у 1710–1742 роках

- Походив із чеського баронського роду гербу «Новина»
- Був одружений з Ганною Герцик. У шлюбі народилося 3 сини та 5 доньок
- Навчався в єзуїтському колегіумі у Вільні, а також у Києво-Могилянській колегії
- Генеральний писар Війська Запорозького, 5 квітня 1710 року був обраний гетьманом України
- У 1711–1712 та 1734–1738 роках намагався збройною боротьбою повернути собі владу в Україні
- Автор першої української Конституції
- Мав талант ораторства й поезії, цікавився філософією і літературою, знав багато мов
- Багато років мешкав за кордоном: у Шведській імперії, в Салоніках, Бухаресті, Яссах та інших містах
- До самої смерті відстоював ідею незалежності України, шукав підтримки у європейських держав

1768 року вибухнуло повстання надвірних козаків – Коліївщина, яке стало останньою спробою відновлення козацької держави. Розпочавши визвольний похід з урочища Холодний Яр біля Чигирина, запорожці швидко поширили свою владу на значну частину Правобережжя.

Кульмінацією Коліївщини стало взяття міста Умані – найбільш укріпленої фортеці в південній частині польської України, відновлення державності Війська Запорозького та обрання гетьманом українським Максима Залізняка.

На жаль, Коліївщина була придушена спільно польськими й російськими військами. Але навіть після захоплення московитами лідерів повстання Максима Залізняка, Івана Гонти, Микити Швачки та Семена Неживого бойові дії тривали ще майже два роки.

Приклад відчайдушної боротьби гайдамаків надихав і продовжує надихати нові покоління українців.

3 22 серпня 2018 року 93-тя окрема механізована бригада носить почесне найменування «Холодний Яр» на честь історичної місцевості, що ушавилася своїми повстанцями.

ЯК КАТЕРИНА ІІ ЛІКВІДУВАЛА ВОЛЬНОСТІ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО

Спровокована Коліївщиною чергова російсько-турецька війна завершилася на користь російської імперії. Запорозьке козацтво, що воювало на боці росії, сподівалося на нагороди та щедрі дарунки від імператриці катерини ІІ. Але очікування милості від москалів були марними.

Навесні 1775 року під час переходу з Дунаю на Волгу для придушення повстання під керівництвом Омеляна Пугача російське військо отримало наказ про ліквідацію та анексію Вольностей Війська Запорозького – останньої козацької автономії на півдні України.

15 червня 1775 року війська під командуванням генерала Петра Текелія (66 тисяч осіб, 50 гармат) та генерала Федора Чорби оточили столицю Вольностей Війська Запорозького Низового Нову Січ і вже наступного дня здобули її. За наказом Текелія Січ було повністю зруйновано. Цінне майно та козацькі архіви було вивезено до Петербурга. Козацьку старшину та кошового отамана Петра Калнишевського звинуватили у зраді та засудили до каторги.

Реверс срібної пам'ятної монети «Петро Калнишевський» номіналом 10 гривень, випущеної Національним банком України 2012 року

14 серпня імператриця Катерина II видала спеціальний маніфест, який офіційно сповіщав про причини ліквідації Січі. У цьому документі козацьку лицарську Січ звинувачено в намірах «розірвати залежність від престолу» та проголосити «область абсолютно незалежну під своїм власним управлінням».

Ліквідація козацьких автономій в Україні була одним із пріоритетів Катерини II від часу сходження на престол. 1764 року було ліквідовано Гетьманщину, за рік — полково-сотенний устрій на Слобожанщині. Ліквідацію Вольностей Війська Запорозького Низового дещо відтермінували Коліївщина та війна з османами. Проте планів імператриці щодо централізації та посилення самодержавної влади вони змінити не могли.

Землі Вольностей Війська Запорозького Низового після ліквідації полково-сотенного устрою увійшли до складу Новоросійської та Азовської губерній.

Близько 5000 запорожців, які відмовилися від російського підданства, переселилися в гирло Дунаю і заснували там Задунайську Січ. Османський султан видав козакам клейноди — булаву, бунчук, печатку та висвячену Константинопольським патріархом корогву. Задунайці впродовж пів століття воювали проти росіян на боці Османської імперії.

Частина запорожців, що залишилася в підданстві російської імперії, утворила Вірне (згодом — Чорноморське) козацьке військо, яке згодом переселилося на Кубань. Також було сформовано військово-поселенські Нововербований козацький та шість пікінерних полків.

5 грудня 2020 року 27-й реактивній артилерійській бригаді Сухопутних військ Збройних Сил України присвоєно почесне найменування «імені кошового отамана Петра Калнишевського».

15 червня 1775 року війська під командуванням генералів Петра Текелія та Федора Чорби оточили столицю Вольностей Війська Запорозького Низового Нову Січ і вже наступного дня здобули її. Січ було повністю зруйновано. Цінне майно та козацькі архіви було вивезено до Петербурга. Козацьку старшину та кошового отамана Петра Калнишевського звинуватили у зраді та засудили до каторги

Петро Калнишевський

Кошовий отаман Війська Запорозького Низового у 1762 та 1765–1775 роках

- Був уродженцем села Пустовітівка, що на Сумщині
- На Запорізьку Січ потрапив у 8 років, пройшов шлях від джури до найвищих посад
- Вперше став кошовим отаманом Війська Запорозького у 1762 році
- Обстоював земельні володіння і територіальні права Запорожжя
- За любов до України був засланий довічно у Соловецький монастир
- У Роменському краєзнавчому музеї є всевітньо відоме коштовне Євангеліє, виготовлене на його замовлення
- Прожив 112 років, пережив усіх своїх катів
- Вшановується як Святий Петро Багатостраждальний Православною Церквою України

ПОВСТАННЯ БУЗЬКИХ КОЗАКІВ 1817 РОКУ

Після руйнування Січі на території Бугогардівської паланки Війська Запорозького Низового було створено військові загони, які несли прикордонну службу вздовж Південного Бугу, що був межею між російською та Османською імперіями. Саме із цих козаків 1803 року було утворено кілька п'ятисотенних полків, які стали називатися Бузьким козацьким військом.

Адміністративним центром війська були Соколи (сучасний Вознесенськ Миколаївської області). Бузьке козацьке військо брало участь у війнах росії з Османською імперією (1806–1812) та Францією (1812–1814).

Після завершення війни чимало козацьких полків російської армії демобілізували і повернули до селянського стану, попри дані раніше обіцянки відновити Військо Запорозьке. Це викликало обурення і заворушення. Найбільш масовим був збройний виступ козаків Бузького козацького війська проти російської імперії, що відбувся на півдні України 1817 року.

Печатка
Бугогардівської
паланки

Повстання бузьких козаків тривало майже три місяці. Царський уряд надіслав для його придушення чотири полки – понад 10 тисяч солдатів, які мали на озброєнні гармати. Бузькі козаки, їхні жінки та діти чинили відчайдушний опір регулярним військам

16 липня п'ятисотенний загін повстанців прибув до міста Вознесенськ, намагаючись захопити козацькі клейноди й звільнити заарештованих напередодні побратимів. Проти козаків рушили регулярні війська, які після збройної сутички з повстанцями заарештували їхніх керівників. Незабаром заворушення охопили майже все військо.

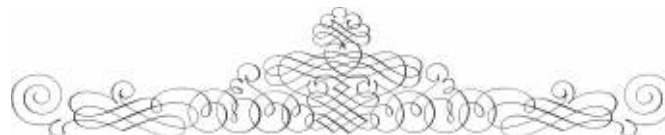
Будь-які мобілізаційні кампанії в російській імперії завжди супроводжувалися гучними обіцянками, які ніколи не виконувалися. Тому локальні повстання обдурених людей були звичним явищем. Їх придушували особливо жорстоко, із залученням регулярних військ.

Відголосками демобілізаційної кампанії після завершення Французько-російської війни також були повстання під проводом Устима Кармалюка на Поділлі та Чугуївське повстання на Слобожанщині.

Повстання бузьких козаків тривало майже три місяці. Царський уряд надіслав для його придушення чотири полки — понад 10 тисяч солдатів, які мали на озброєнні гармати. Бузькі козаки, їхні жінки та діти чинили відчайдушний опір регулярним військам. Лише в середині вересня рух було придушено. Наказом від 8 жовтня 1817 року Бузьке козацьке військо було ліквідоване, а козаки перетворені на військових поселенців. Прибулі війська в селах під страхом розстрілу з гармат привели мешканців до присяги.

Розправа з повсталими була надзвичайно жорстокою. Багатьох із них порубали шаблями, потопили в Південному Бузі, засікли батогами. 93 козаків притягнуто до військового суду, 64 після цього страчено, інших — заслано в Сибір. Незважаючи на це, у травні 1818 року знову відбулося заворушення козаків, яке також було жорстоко придушене.

На емблемі сучасної 123-ї окремої бригади територіальної оборони зображений срібний олень із золотими рогами, що пильнує, озброєний списом. Його використовували на печатці Бугогардівської паланки Запорозької Січі.

ЯК КИЇВСЬКА КОЗАЧЧИНА КРІПАЦТВО СКАСУВАЛА

Під час Кримської війни 1853–1856 років вийшов царський маніфест, який закликав формувати підрозділи самооборони і вирушати на війну. Серед селян Київщини почали поширюватись чутки про те, що записавшись в «козаки», вони будуть звільнені з кріпацтва й одержать поміщицькі землі та майно.

Український народ своє становище під російською державою вважав неприродним і чекав на його кінець. На місцях він зберігав зброю дідів і прадідів, вірив і відкрито висловлювався, що настане година, коли вона знадобиться.

Масовий виступ розпочався в лютому 1855 року у Васильківському повіті й незабаром охопив 8 із 12 повітів Київської губернії (понад 500 сіл), а також Конотопський повіт Чернігівської губернії (села Великий та Малий Самбір, Карабутове). Повстанці вимагали відновлення козацтва як суспільного стану. Українські священники та інші писемні люди склали списки «вільних козаків», створювали органи самоврядування — «сільські громади», російська імперська влада втрачала контроль над цілими повітами.

За підсумками Кримської війни, в якій російська імперія програла, султан надав Чайковському титул «Око, вухо і правиця престолу». Корпус козаків оттоманських, як військовий підрозділ турецької армії, проіснував до кінця 1870-х років

Михайло Чайковський (Мехмет Садиқ-паша)

Кошовий отаман (міріан-паша)

Корпусу козаків оттоманських у 1854–1856 роках

- Народився 29 вересня 1804 року на Житомирщині, нащадок гетьмана Івана Брюховецького
- Мав п'ятьох дружин, тричі змінював віру (католицтво, іслам, православ'я)
- Під час Листопадового повстання 1831 року розпустив усіх кріпаків, створив «козацькі загони» добровольців, які приєдналися до повсталих
- У 1845-му намагався підняти повстання в Україні, вів нелегальну роботу, спрямовану на ослаблення впливу росії
- У 1850 році провів успішні переговори з османським урядом про формування козацьких загонів
- Брав участь у Кримській війні, власноруч розробив однострої, забезпечив кінноту арабськими скакунами
- Від султана отримав титул «Око, вухо і правиця престолу» і найвище військове звання — беглербея
- Письменник. Автор популярних повістей з історії Козаччини, перекладених різними мовами
- Ймовірно, був автором програмового твору кирило-мефодіївців «Закон Божий, або Книга Буття українського народу» та звернення до козаків Кубані про спільний виступ проти москалів

Цікаво те, що під час Кримської війни із залишків задунайських козаків були сформовані військові підрозділи, що воювали проти росії на боці Османської імперії. 23 січня 1854 року козаки склали присягу. Їхнім кошовим отаманом став Михайло Чайковський, а бойові прапори були освячені Константинопольським патріархом.

За підсумками війни, в якій російська імперія програла, султан надав Чайковському титул «Око, вухо і правниця престолу». Корпус козаків оттоманських, як військовий підрозділ турецької армії, проіснував до кінця 1870-х років.

Кошовий Чайка під час Кримської війни звернувся з листом до кубанських козаків із пропозицією «разом побити москаля». Учасники Київської козаччини чекали із-за Дунаю «сина Гонти», який відродить колишні запорозькі порядки. На жаль, ці заклики і сподівання не мали успіху.

На придушення козаччини російський уряд кинув регулярні війська. У ряді сіл Київської губернії сталися криваві сутички козаків із військами, найбільші з них — у містечках Корсуні й Таганчі (Канівський повіт), селах Березні (Сквирський повіт), Биковій Греблі й Яблунівці (Васильківський повіт).

Головним наслідком Київської козаччини та інших повстань, які майже безперервно тривали від початку XIX століття, стало скасування кріпацтва та запровадження станового селянського самоврядування у 1861 році.

ПЕРЕМОГА НАД БІЛЬШОВИКАМИ В ПЕРШІЙ РАДЯНСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

19 грудня 1917 року військовий міністр Української Народної Республіки Симон Петлюра зробив на з'їзді Центральної Ради приголомшливу заяву: «На нас готується похід! Большевики концентрують своє військо для розгрому Української республіки... Перші ешелони з Гомеля підходять до Бахмача!». Це відбувалося після невдалих більшовицьких повстань у Києві та Одесі, а також виходу з-під контролю УНР частини ревкомів Донбасу.

21 грудня більшовицькі червоногвардійські загони під проводом Володимира Антонова-Овсієнка вступили до Харкова. У ніч на 22 грудня вони заволоділи містом.

25 грудня большевики провели в Харкові так званий Всеукраїнський з'їзд рад, на якому проголосили створення «радянської УНР» зі столицею в Харкові. Українська Народна Республіка на чолі з Центральною Радою була оголошена неlegітимною. Наступного дня російсько-більшовицькі війська почали просуватися з Харкова вглиб України. На 31 грудня радянська росія захопила і контролювала частину сучасної Харківщини, Луганщини і Донеччини. Також більшовицькі частини займали район Жмеринки на Правобережжі всередині УНР.

На тлі демобілізації, анархії та хаосу в українському війську, викликаних відставкою з поста військового міністра Симона Петлюри і неспроможністю керувати військом нового міністра Миколи Порша, большевики захоплювали все більше територій. На час проголошення Четвертого Універсалу (22 січня) війська УНР втратили Харківщину, Полтавщину, Катеринославщину, східну Чернігівщину.

Переломним моментом цієї війни став бій під Крутами, коли кілька сотень українських бійців, зокрема студентів і юнкерів, змогли зупинити стрімкий наступ большевиків на Київ. Кількаденна затримка ворога дала змогу українській делегації укласти 9 лютого 1918 року Берестейський мирний договір із Четвертим союзом, який визнавав незалежність УНР. Міжнародне визнання стало підставою для надання військової допомоги: 18 лютого на боці УНР у війну входить Німецька імперія, 25 лютого — Австро-Угорщина.

У результаті контрнаступу УНР та союзників уже 1 березня більшовицькі війська змушені були залишити Київ. За тиждень до міста прибув уряд Центральної Ради.

Павло Скоропадський

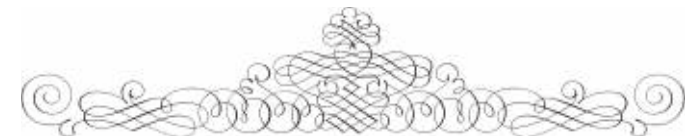
Гетьман України у 1918 році

- Народився у місті Вісбаден (Німеччина) в 1873 році, нащадок козацько-старшинського роду
- Дружина Олександра – найщиріший друг та порадник, в родині народилося шестеро дітей
- Навчався в Пажеському корпусі
- Кар'єру військового розпочав у 1893 році. Брав участь у російсько-японській та Першій світовій війнах, відзначений орденами, медалями і нагородною зброєю
- 29 квітня 1918 року внаслідок державного перевороту взяв владу в Україні. Його гетьманство тривало близько 7 місяців
- Ухвалив близько 400 державних актів
- Затвердив державну символіку й ухвалив закон про українське громадянство
- Брав участь у формуванні постійної армії, до якої увійшло 8 армійських корпусів, а також військово-морського флоту та авіації
- В усіх державних установах і військових частинах створив курси українознавства
- Після зречення влади емігрував до Європи, очолював Гетьманський рух

Близько 70 днів знадобилося військам союзників для відвоювання всієї території України. У ніч з 29 на 30 квітня 1918 року в Києві відбувся державний переворот, який змінив владу та державний устрій країни. Замість УНР постала Українська Держава. Владу перейняв генерал Павло Скоропадський, який був обраний та помазаний гетьманом.

4 травня 1918 року Антонов-Овсієнко офіційно оголосив про припинення війни і розпуск своїх армій. 12 червня більшовики підписали прелімінарний мир з Українською Державою. Згідно з цим договором, військові дії радянсько-української війни призупинилися і встановлювалася «нейтральна зона», яка мала розмежувати сторони до офіційного встановлення державних кордонів.

ДРУГА РАДЯНСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 1919–1921 РР.

Після капітуляції Німеччини 11 листопада 1918 року радянська росія оголосила Берестейський договір з нею від 3 березня недейсним. 18 листопада перша та друга «повстанські» радянські дивізії почали наступ для реалізації російської ідеї створення замість Української Держави підросійської «радянської України».

Упродовж листопада-грудня були зайняті північно-східні околиці України, зокрема, міста Новгород-Сіверський, Шостка, Білгород, Вовчанськ, Куп'янськ.

З січня 1919 року так звана українська радянська армія окупувала Харків, який за кілька днів потому проголошено столицею «української соціалістичної радянської республіки» на противагу Києву як столиці УНР.

10 січня Директорія УНР оголосила війну радянській росії та передала Симону Петлюрі єдиний контроль над усіма військовими справами.

Але російсько-радянські війська за сприяння радянських партизан на території України розгромили війська УНР під командуванням Петра Болбочана на Лівобережжі й переправилися через Дніпро. Київ опинився під російською окупацією 5 лютого 1919 року. Директорія УНР евакуювалася спочатку до Вінниці, а вже 22 березня – до Кам'янця-Подільського. Наприкінці листопада армія й уряд УНР опинились в оточенні більшовиків, поляків та денікінців у так званому трикутнику смерті в районі Старокостянтинів – Нова Чорторія – Любар і змушені були піти на переговори з Польщею.

На початку грудня 1919 року в Новій Чорторії на нараді Петлюри з членами уряду та представниками вищого командування армії УНР було вирішено перейти до партизанської форми боротьби. Це рішення мало довгостроковий вплив на Україну, адже саме військові дієвої армії УНР, яка наприкінці 1919 року перейшла в підпілля, упродовж кількох наступних десятиліть були організаторами національно-визвольної боротьби на окупованій більшовиками території української держави.

Останню спробу відродити УНР Симон Петлюра здійснив у 1920 році, підписавши 22 квітня Варшавський договір із Польщею. Уже 7 травня дивізія Марка Безручка разом із польськими частинами увійшла до Києва. Однак цей успіх був перекреслений контр наступом більшовицької армії Семьона Будьонного. 21 листопада 1920 року під тиском переважаючих військ більшовиків армія УНР мусила перейти на територію польської держави, де була інтернована.

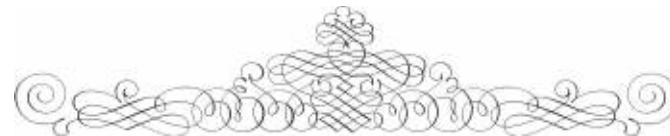
18 березня 1921 року в Ризі підписано мирний договір між Польщею та представниками РСФРР і УСРР, який закріпив поділ українських і білоруських земель між Польщею та радянською Росією. Водночас цей договір визнавав радянську Україну незалежною державою згідно з принципом самовизначення народу, чого б ніколи не сталося, якби не боротьба УНР за свою незалежність.

14 жовтня 2020 року Указом Президента України Третій бригаді оперативного призначення Національної Гвардії України присвоєно почесне найменування «імені полковника Петра Болбочана», а 24 серпня 2022 року 110-й окремії механізованій бригаді Збройних Сил України присвоєно почесне найменування «імені генерал-хорунжого Марка Безручка».

Симон Петлюра

Головний Отаман УНР у 1919–1926 роках

- Народився 22 травня 1879 року в Полтаві, нащадок давнього козацького роду Марченків
- Був одружений з Ольгою Більською. Мав доньку Лесю
- Змінив своє ім'я Семен на Симон на честь видатного революціонера Сімона Болівара
- Через революційний і «мазепинський» дух був виключений із Полтавської духовної семінарії
- Був чудовим лідером та оратором. Схилявся до західної моделі соціал-демократії
- 27 липня 1918 року заарештований за звинуваченням у підготовці протиурядового заклоту
- Очолив Директорію, був змушений воювати і проти більшовиків, і проти денікінців
- Постійно переховувався від московської влади. Під псевдо Полтавченко перебрався до Варшави, де продовжував здійснювати керівництво урядом і військовими
- В еміграції багато писав на теми громадсько-політичного життя, національного визволення України
- Загинув у Парижі 25 травня 1926 року від кулі більшовицького агента Самуїла Шварцбарда

УКРАЇНСЬКО-БІЛОГВАРДІЙСЬКА ВІЙНА 1919-1920 РР.

30 серпня 1919 року українські війська під командуванням генерала Антіна Кравса увійшли в Київ, який більшовики залишили під загрозою потрапити в оточення. 31 серпня з лівого боку Дніпра в місто увійшов також авангард 7-ї білогвардійської дивізії генерала Миколи Бредова.

Українське командування, сподіваючись на спільні дії зі «збройними силами півдня росії» проти більшовиків, наказало уникати бойових зіткнень з ними. Тож Кравс на вимогу Бредова вивів зі столиці УНР свої війська.

На ранок 1 вересня 1919 року в Києві був розклеєний наказ генерала Бредова: «...віднині і назавжди Київ повертається до складу єдиної і неподільної росії». Це викликало сум'яття і деморалізацію в лавах української армії.

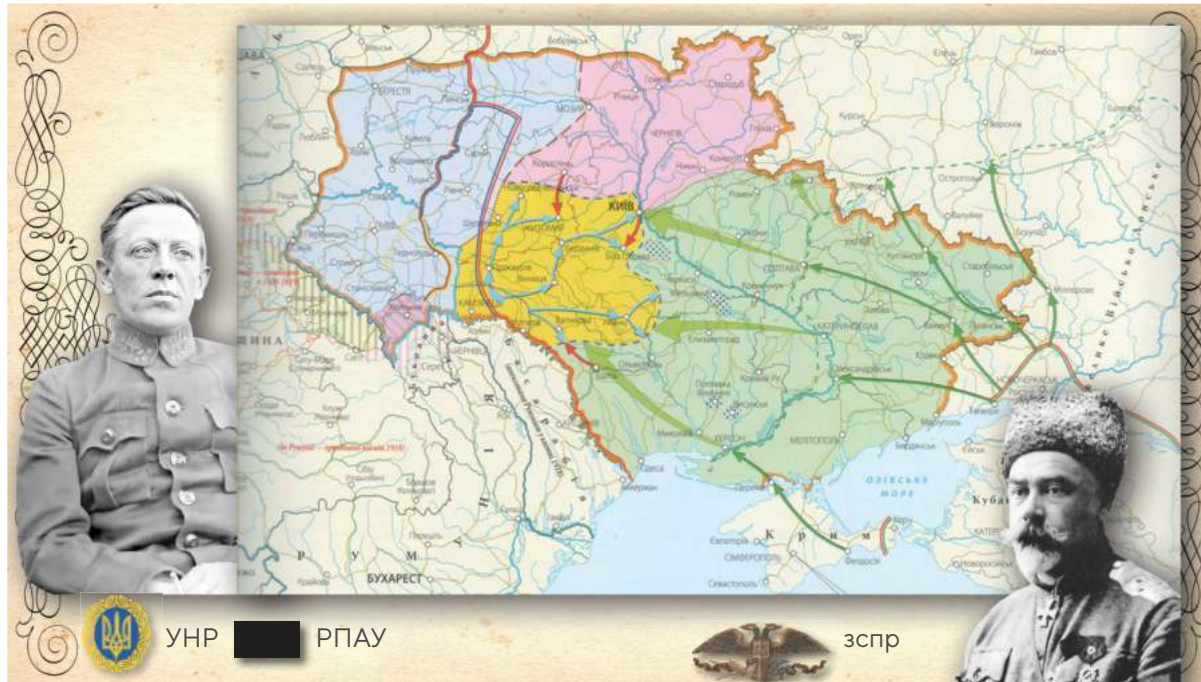
Уже 20 вересня між УНР і штабом Револьюційної повстанської армії України (Нестора Махна) укладено угоду про спільну боротьбу з білими, яка спровокувала наказ генерала Антона Денікіна про наступ зспр проти української армії. 24 вересня Директорія оголосила війну денікінцям, а вже 26 вересня на Правобережжі між ними почалися бойові дії.

Після тяжких боїв наприкінці жовтня українська галицька армія пішла на переговори з білогвардійцями і 17 листопада 1919 року увійшла до складу «збройних сил півдня росії», підписавши з ними угоду в Одесі. Це фактично означало вихід Західної області УНР з війни.

Залишившись сам на сам проти двох російських армій, керівництво УНР на початку грудня 1919 року на військовій нараді в Новій Чорторії вирішило здійснити партизанський рейд тилами денікінців та більшовиків. У Зимовому поході взяло участь близько 5000 осіб.

Під час походу 31 грудня армія УНР звільнила від білогвардійців Умань. Останні бої українських військ із білими відбулися 20–23 січня 1920 року біля міста Новоукраїнка та села Олексіївка на півночі Херсонщини.

Перший Зимовий похід Армії УНР є яскравою сторінкою воєнного мистецтва періоду Української революції, під час якого українська армія вперше вдало застосувала партизанські методи боротьби в тилу ворогів. Усі учасники Зимового походу, що повернулися, були нагороджені орденом Залізного Хреста, який у системі відзначень українського війська посідав найпочесніше місце.

Також успішно боролася з білогвардійцями в тилу Революційна повстанська армія України (Нестора Махна).

Тож у підсумку нездатність командування добровольчої армії перебороти в собі російський шовінізм і піти на поступки потенційним союзникам, створивши єдиний антибільшовицький фронт, призвела до перемоги більшовиків. У лютому 1920 року білогвардійські війська в Україні були остаточно розбиті червоною армією та відступили з-під Одеси в Польщу.

23 серпня 2019 року 28-ма окрема механізована бригада Збройних Сил України отримала почесну назву: «імені Лицарів Зимового походу».

6 грудня 1919 року керівництво УНР на військовій нараді в Новій Чорторії вирішило здійснити партизанський рейд тилами денікінців та більшовиків. У Зимовому поході взяло участь близько 5000 осіб

**Залізний хрест
«За Зимовий похід і бої»**

ПОВСТАНСЬКИЙ ОПІР РАДЯНСЬКІЙ ВЛАДІ

Юрій Тютюнник

**Генерал-хорунжий армії УНР
з 1920 року**

- Народився 1891 року на Черкащині. Походив з роду Тараса Шевченка
- Був одружений з Вірою Тютюнник-Левицькою. Мав двох доньок – Ольгу і Галину
- Бойовий офіцер, пройшов фронт Першої світової війни, піднявся від унтер-офіцера до поручика царської армії
- У лютому 1918 року з 20-тисячною армією розгромив під Черкасами групу Муравйова
- 14 грудня 1918 року організував повстання у в'язниці Києва, завдяки чому опинився на волі
- Командував Київською групою Армії УНР, був заступником командувача Армії
- Один із ініціаторів Першого зимового походу, який пройшов від першого до останнього дня
- Отримав «Залізний хрест» під номером 2, а його дружина Віра Андріївна, яка служила в дивізії сестрою милосердя, удостоїлася «Залізного хреста» під номером 5
- Командував повстанською армією в Другому зимовому поході (листопад 1921-го)
- 12 лютого 1929 року його заарештували, звинувативши у «пропаганді українського фашизму»
- Розстріляли 20 жовтня 1930 року в Москві. Реабілітований був 28 листопада 1997 року постановою Генеральної прокуратури України

Останній збройний виступ проти більшовиків добровольців з числа інтернованих у Польщі вояків УНР під командуванням генерала Юрія Тютюнника відбувся в листопаді 1921 року. Завданням Другого Зимового походу була координація партизанських загонів, дії яких мали викликати повалення радянського режиму в Україні.

На відміну від Першого Зимового походу, операція, проведена в листопаді 1921 року, закінчилася трагічно: групу розбили більшовицькі війська, 359 полонених козаків було розстріляно поблизу села Базар на Житомирщині.

Єдиною значною територією в Україні, яку не контролювала радянська влада станом на початок 1922 року була Холодноярська республіка (тепер – Черкащина). Для боротьби з нею більшовики навіть створили окрему Кременчуцьку губернію, де посилили власні каральні сили військовими підрозділами червоної армії, «добровольцями» з числа кримінальних елементів тощо. Було також організовано два концтабори – у Кременчуку і Черкасах.

Чекістам вдалося заарештувати холодноярських отаманів 26 вересня 1922 року в Звенигородці без жодного пострілу, за місяць була розформована й Кременчуцька губернія. Спецоперації з метою захоплення або ліквідації підпілля ЧК проводило по всій Україні.

На початку 1923 року в Лук'янівській в'язниці у Києві утримували 42 повстанських командирів та отаманів. 9 лютого о 8:30 засуджені розпочали повстання, захопили 14 рушниць із набоями та іншу зброю. Майже чотири години серед Києва точився бій. Хто не загинув під час повстання, був розстріляний катями ГПУ.

Антирадянське підпілля в Україні не згорнулося на початку 1920-х років. Окремі отамани продовжували свою діяльність. Їх координували представники державного центру УНР в екзилі, які таємно переходили кордон. Наприклад, підпільна організація отамана Пилипа Драника на Київщині діяла до кінця грудня 1929 року.

Уже під час колективізації антирадянська агітація і повстання набули масового характеру. «радянська влада» в окремих селах навіть на початку 1930-х років була лише на папері.

Голодомору передували близько 5 тисяч селянських повстань, у яких взяли участь близько мільйона людей. Придушити національно-визвольний рух українців московський уряд зміг тільки у 1932–1933 роках, організувавши конфіскацію врожаю зернових та інших продуктів харчування у населення, яка спричинила Голодомор. Крім того, силами внутрішніх військ і міліції було організовано блокаду окремих сіл, районів та самої усрр. Але навіть геноцид не вбив в українців прагнення до свободи і визволення з московського ярма.

23 серпня 2021 року Указом Президента України 38-му зенітному ракетному полку Сухопутних військ Збройних Сил України присвоєно почесне найменування «імені генерал-хорунжого Юрія Тютюнника».

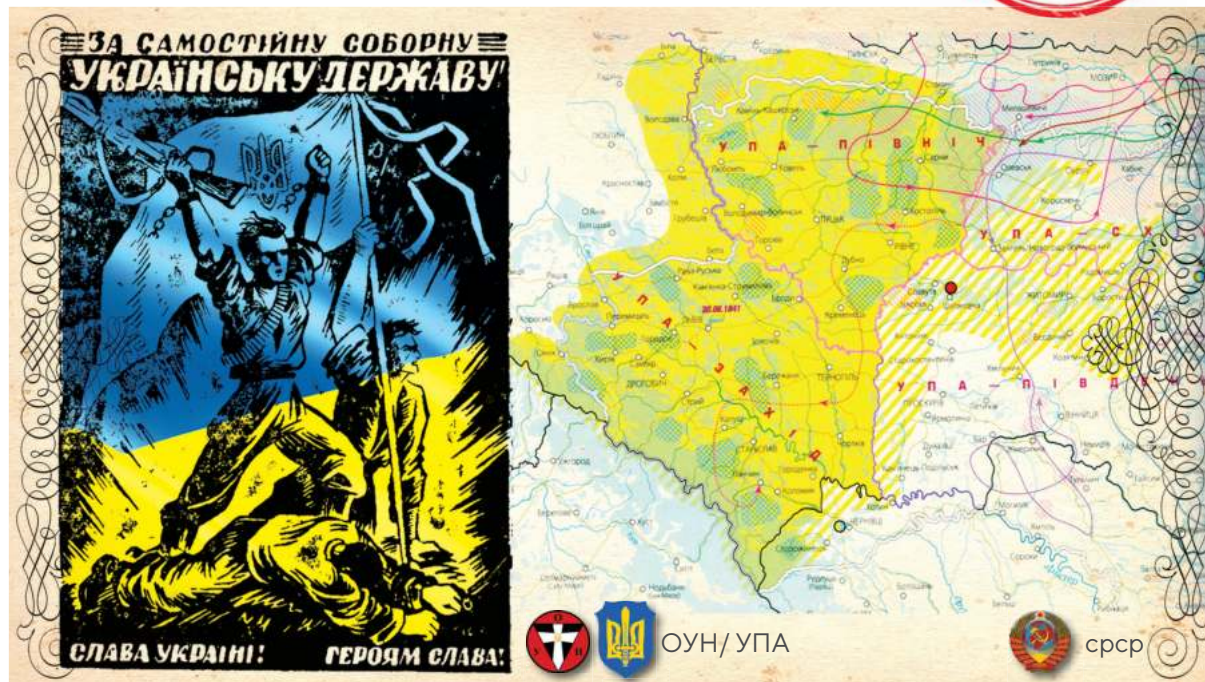
ВІЙНА ОУН І УПА ПРОТИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

29

Заснована в 1929 році полковником Армії Української Народної Республіки Євгеном Коновальцем Організація Українських Націоналістів стала провідною антимосковською силою в Україні на початку Другої світової війни. Головною метою ОУН було встановлення незалежної соборної національної держави на всій українській етнічній території.

На початку війни ОУН починає направляти на територію України похідні групи, метою яких було організувати зі свідомих українців органи місцевого самоврядування. 10 лютого 1940 року організація розділилася на дві частини: ОУН під проводом полковника Армії УНР Андрія Мельника, що займала більш помірковану позицію, та ОУН (революційну), яку очолив Степан Бандера. Саме революційна гілка проголосила 30 червня 1941 року у Львові Акт відновлення Української Держави.

Окрім того, за наказом Президента УНР в екзилі Андрія Лівіцького від 20 червня 1940 року Тарас Боровець сформував та очолив Українську Повстанську Армію «Поліська Січ», яка в 1941 році сягала 10 тисяч бійців.

Реверс пам'ятної монети «Євген Коновалець» номіналом 2 гривні, випущеної Національним банком України 2021 року

14 жовтня 1942 року ОУН (р) та УПА «Поліська Січ» створили спільні збройні загони на Волині і Поліссі для боротьби з нацистами і радянськими партизанами. У 1944 році УПА досягла найвищого розквіту. Вона налічувала 25–30 тисяч бійців.

Відразу після приходу червоної армії українські партизанські підрозділи взялися за бойові дії, покликані запобігти виникненню локальних комуністичних органів влади. Вони завдавали несподіваних ударів по штабах, базах і окремих невеликих радянських підрозділах для поповнення запасів зброї та продуктів, вбивали радянських і партійних активістів. Найгучнішою подією був напад на конвой командувача першого Українського фронту Миколи Ватутіна, в результаті чого генерал був важко поранений і за місяць помер у київській лікарні. У відповідь НКВС почало широкомасштабні каральні операції проти УПА, що супроводжувалися арештами та розстрілами.

Одна з найбільших битв УПА з регулярними радянськими частинами відбулася 21–25 квітня 1944 року в урочищі Гурби на межі Рівненської й Тернопільської областей. Тут було зосереджено 4–5 тисяч солдатів УПА, сили противника налічували до 30 тисяч солдатів, підтримуваних артилерією і танками. Втрати УПА становили 100 осіб, а більшовиків — 900. Проте повстанці змушені були відступити.

Евген Коновалець

Голова ОУН у 1929–1938 роках

- Народився 1891 року в Зашкові у вчительській родині
- Був одружений з Ольгою Федак, мав сина Юрія
- Не був професійним військовим, але став полковником Армії УНР
- Дозволяв підлеглим начальникам приймати рішення, сам рішення або схвалював, або відхиляв
- Став засновником Української військової організації (1920) та першим головою Організації Українських Націоналістів (1929)
- У 1928 році отримав громадянство Литви
- Не сприймав марксизм і гітлеризм
- Працював із різними міжнародними організаціями, зокрема з Лігою Націй
- Протягом 1920-х років Москва організувала щонайменше три замаху на його життя
- Вбитий 23 травня 1938 року. Московський агент вручив йому коробку цукерок, яка вибухнула, коли полковник її відкривав

З метою нейтралізувати український визвольний рух на заході України 21 жовтня 1947 року була проведена операція «Захід», під час якої до Казахстану та віддалених районів Сибіру депортували понад 78 тисяч осіб.

Активна збройна боротьба УПА проти радянської влади тривала до середини 1950-х років. За весь час спротиву через її лави пройшло до 400 тисяч осіб. Підпіллям ОУН(б) і УПА в 1944–1956 роках здійснено понад 14 тисяч збройних нападів, в результаті яких було знищено понад 30 тисяч ворогів.

4 жовтня 2018 року Верховна Рада запровадила вітальне гасло ОУН та УПА «Слава Україні! – Героям слава!» як офіційне вітання у Збройних Силах України та Національній поліції.

ВЕЛИКА ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА

Російське військове вторгнення в Україну розпочалося 20 лютого 2014 року. Автономна Республіка Крим та місто Севастополь були окуповані і в односторонньому порядку незаконно включені до складу російської федерації 18 березня того ж року.

Від початку березня російські диверсанти намагалися розхитати ситуацію в інших областях України. Проросійські мітинги відбувалися в Донецьку, Луганську, Харкові, Одесі, Херсоні, Миколаєві, Запоріжжі.

На початку квітня сепаратисти та російські військові без знаків розрізнення, захопивши адміністративні будівлі в Донецькій та Луганській областях, сформували терористичні квазідержавні утворення, які задекларували намір збройним шляхом встановити контроль над частиною суверенної території України. Згідно з рішенням Ради національної безпеки та оборони від 12 квітня було розпочато широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України.

12 червня на окуповані території почалося постачання важкої бронетехніки з РФ, незабаром російські регулярні війська відкрито вступили у війну, завдаючи ударів зі своєї території та провівши вторгнення кількох батальйонних тактичних груп. Водночас проти України були застосовані різноманітні методи гібридної війни, з метою дестабілізувати країну зсередини.

Після боїв за Іловайськ у вересні 2014 року було укладене Мінське перемир'я в рамках контактної групи Україна – Росія – ОБСЄ. Проте, бої тривали й надалі, як і спроби політичного врегулювання в різних форматах. За 8 років протистояння на сході України загинуло близько 4500 українських силовиків та майже 4000 цивільних.

Символами незламності та бойового духу нашого війська стали звільнення Маріуполя, Слов'янська й Краматорська, рейд 95-ї бригади в тил противника, бої за Савур-могили, Луганський та Донецький аеропорти, за район шахти «Бутівка», Дебальцівська операція й інші звитяги.

У боях на сході, про які вже написані книги та зняті кінофільми, Збройні Сили України гартувалися в протистоянні агресору, який називав себе «другою армією світу».

21 лютого 2022 року указом владіміра путіна визнано терористичні квазідержави «днр» та «лнр» як незалежні, а 24 лютого росія карколомно розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну, плануючи захопити країну за кілька днів.

Але завдяки героїчній обороні всього українського народу, Збройним Силам України та міжнародній військовій допомозі, зазнавши нищівних втрат, які в кілька разів перевищують втрати радянської армії за 10 років війни в Афганістані, росія не досягла жодної зі своїх цілей.

До 8 квітня ЗСУ повністю звільнили Київщину, Житомирщину, Чернігівщину та Сумщину. На початку вересня в результаті контрнаступу звільнено Харківщину та розпочато рух до повної деокупації України, включно з окремими районами Донецької та Луганської областей і Автономної Республіки Крим. Віримо, що Україна обов'язково переможе і поставить крапку в багатовіковому протистоянні зі своїм залятим сусідом! Слава Україні!

Гриф секретности снят. Потери вооруженных сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах: Стат. исследование / Под ред. к.в.н. генерал-полковника Г. Ф. Кривошеина - М.: Воениздат, 1993.
The seal of secrecy has been removed.

ВТРАТИ

LOSSES

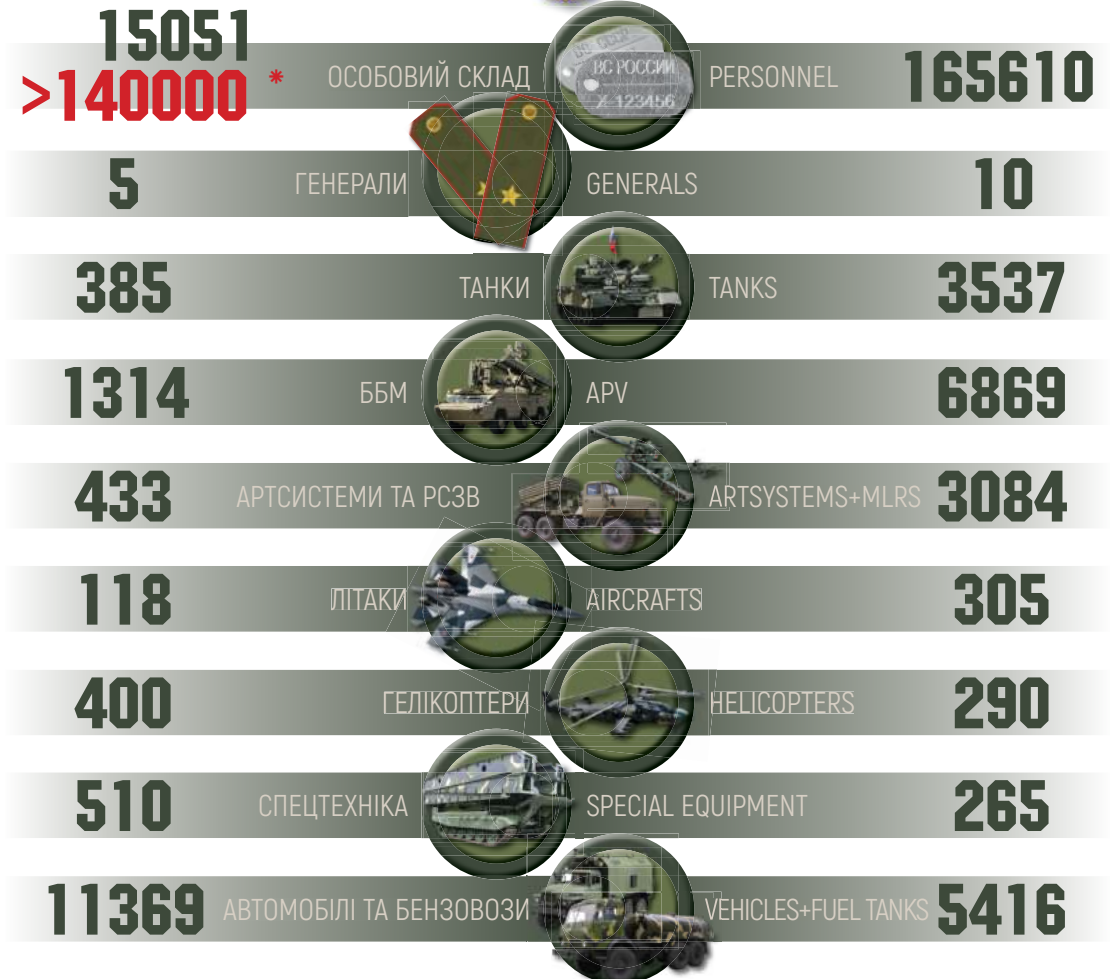
За даними Генерального штаба Збройних Сил України

According to the General Staff of the Armed Forces of Ukraine

РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ В АФГАНІСТАНІ
25.12.1979–15.02.1989
OF THE SOVIET ARMY IN
AFGHANISTAN 25.12.1979–15.02.1989

РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ В УКРАЇНІ
ЗА 390 ДНІВ ВІЙНИ
OF RUSSIAN ARMY IN UKRAINE
IN 390 DAYS OF WAR

* Джерело: Соколов Б.В. Людские потери России и СССР в войнах, вооруженных конфликтах и иных демографических катастрофах XX в. // Грани. - 1997. - № 183.

ДЛЯ НОТАТОК

Lined paper for notes with 20 horizontal lines.